

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VIDUSLAIKU VĒSTURES KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3. kursa studente

Elīna **Korčinska**

Stud.apl.Nr. ek08256

**Cisterciešu ordeņa darbība Austrumbaltijā
13.gadsimta pārmaiņu kontekstā**

BAKALAURA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

profesors

Ilgvars Misāns

RĪGA 2011

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir „Cisterciešu ordeņa darbība Austrumbaltijā 13.gadsimta pārmaiņu kontekstā.” Darba mērķis ir apskatīt, izanalizēt un izvērtēt cisterciešu ordeņa darbību un tās rezultātus Austrumbaltijā 13.gadsimta kontekstā. Tēmas problemātika ir tāda, ka parasti cisterciešu darbība Austrumbaltijas reģionā tiek skatīta tikai lokālās dimensijās, neveidojot sasaisti ar ordeņa vadību un darbību pārējā Eiropas teritorijā. Pirmajā nodaļā tiek apskatīta cisterciešu ordeņa attīstība un darbības principi Romas katoļu baznīcas teritorijās 12 un 13.gadsimtā. Otrajā nodaļā tiek aplūkota un analizēta cisterciešu mūku, Teodoriha un Bernharda no Lipes, darbība un rezultāti Austrumbaltijā. Trešā nodaļa ir veltīta Daugavgrīvas cisterciešu klostera darbībai līdz 1305.gadam, kad cisterciešu ordenis pārtrauc savu darbu šajā klosterī.

Annotation

The theme of diploma work is „The activity of Cistercian Order in Eastern Baltic region in 13th century in context of changes.” The goal of this work is to consider, analyse and estimate the activity of Cistercian Order and results of this activity in Eastern Baltic region in 13th century context. The theme’s problem is that usually the activity of Cistercian Order in Eastern Baltic region is viewed only in local dimensions not considering the relevance with Order’s General Chapter and Order’s activity in other territories of Europe. In first chapter there is viewed Cistercian Order’s development and activities principles in Roman catholic christendom in 12th and 13th century. Second chapter survey and analyses the activity and results in Esatern Baltic of Cistercian monks Theodoric and Bernhard von der Lippe. Third chapter is dedicated to the activity of Dunamunde monastery till the year of 1305, when Cistercian Order cease their activity in this monastery.

Saturs

Anotācija.....	2
Annotation.....	2
Saturs	
Ievads.....	4
Izmantoto avotu un literatūras apskats.....	7
1. Cisterciešu ordeņa darbība un vieta Romas katoļu baznīcā 12. un 13.gadsimtā.....	11
1.1. Cisterciešu ordeņa uzbūve un darbības principi.....	11
1.2. Cisterciešu ordenis baznīcas hierarhijā.....	15
1.3. Cisterciešu ordenis un cīņa pret herētiķiem.....	18
1.4. Cisterciešu izglītības sistēmas izveide.....	20
1.5. Cistercieši pāvesta kūrījas plānos Austrumbaltijas misionēšanā.....	21
2. Cisterciešu ordeņa personu darbība Austrumbaltijā.....	25
2.1. Teodorihs.....	25
2.2. Bernhards no Lipes.....	33
3. Cisterciešu klosteri Daugavgrīvā un Rīgā.....	35
3.1. Daugavgrīvas klostera darbība līdz 1228.gadam.....	35
3.2. Cisterciešu un Daugavgrīvas klostera darbība no 1228.gada līdz 1305.gadam.....	42
Secinājumi.....	47
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	49

Ievads

Viduslaiku vēsture 13.gadsimta Austrumbaltijā ir interesants un samērā labi pētīts periods, tomēr ir temati, kuriem nepieciešama rūpīgāka pētniecība. Parasti Austrumbaltijas kristianizācija tiek aplūkota pirmo trīs bīskapu darbības kontekstā, nevēršot uzmanību citiem garīgajiem spēkiem.

Bakalaura darba tēma – Cisterciešu ordeņa darbība Austrumbaltijā 13.gadsimta pārmaiņu kontekstā izvēlēta tāpēc, ka parasti zinātniskajos darbos cisterciešu ordeņa darbība tiek apskatīta kādā konkrētā aspektā, piemēram, reliģiskā vai politiskā, nevis laikmeta pārmaiņu kontekstā. Zinātniski darba tēma ir sevišķi interesanta ar to, ka historiogrāfijā pastāv dažādi, pat pilnīgi pretēji, viedokļi par cisterciešu lomu Austrumbaltijas kristianizācijā. Tā Tīna Kaala uzsver cisterciešu politisko lomu, kamēr Mareks Tamms izvirza cisterciešu darbības nozīmi vairākās sfērās un uzsver nepieciešamību tā darbību analizēt plašākā, ne tikai lokālā kontekstā.

Tikpat nozīmīgs Eiropas un atsevišķi Austrumbaltijas vēsturē ir arī apskatāmais periods, 13. gadsimts. Tas ir laiks, kad Eiropa no „feodālās Eiropas” pārtop par „pilsētu un universitāšu brīnišķīgo Eiropu”.¹ Laiks, kad pilsētas no vienkārši preču maiņas-tirdzniecības vietām pārtop par nozīmīgu politisku spēku un būtiski maina Eiropas sabiedrības struktūru. Eiropa no bruņinieku teritorijas pārtop par pilsētu² un tirgotāju Eiropu³. Izveidojas Hanza un Itālijas, īpaši Lombardijas, pilsētu tirgotāju savienības, kuru darbība gan strauji paplašina pazīstamās pasaules apmērus, gan paātrina jebkura veida intelektuālo un materiālo sasniegumu apmaiņu starp teritorijām⁴. 13. gadsimtā, mainoties sabiedrības tradicionālajai trīs līmeņu struktūrai (*laboratores, oratores, bellatores*), tiek daļēji nojauktas barjeras starp šīm līdz tam nedifuzionējošajām sociuma (*Jacques Le Goff*) grupām, jo tiek dibināti terciārie ordeņi.⁵ Eiropā tiek dibinātas universitātes, kas strauji no reliģiskas sholastikas mācību vietām pārtop par daudznozaru augstākajām mācību iestādēm ar savu autonomiju, tā arī mainot sabiedrības struktūru un palielinot pārmaiņu dinamiku tajā.

Darbā skartās problēmas aptver cisterciešu ordeņa darbību dažādos reģionos un to savstarpējo saistību. Cisterciešu ordeņa vēsture un darbība Eiropā ir ļoti labi pētīta, arī Austrumbaltijas kontekstā ir vairāki fundamentāli darbi, tomēr nav līdz galam izpētīti šī ordeņa un tam piederīgo personu darbības aspekti. Austrumbaltija 13.gadsimtā vēl ir perifēra teritorija Eiropā, tomēr cisterciešu ordeņa darbību nav iespējams izprast, neaplūkojot ordeņa attīstības

¹ Ле Гофф, Ж. *Рождение Европы*. Санкт-Петербург, Alexandria, 2007. 155 стр.

² Turpat, 171 стр.

³ Turpat, 173 стр.

⁴ Turpat, 182 стр.

⁵ Turpat, 219 стр.

dinamiku un pārmaiņas tā struktūrā un darbībā Eiropas teritorijā. Austrumbaltijas specifika ir tāda, ka atšķirībā no notikumiem un pārmaiņām 13.gadsimta Eiropā, Austrumbaltijā šie procesi, izņemot universitāšu veidošanos, notiek vēl aktīvāk un plašāk, jo te līdz teritorijas kristianizācijai nebija pilsētu un sabiedrības Eiropas izpratnē. Austrumbaltijā šīs pārmaiņas norisinās salīdzinoši īsā laika posmā, jo viena gadsimta laikā šajā teritorijā tiek sasniegtas tās pārmaiņas sabiedrībā, teritoriju administrācijā un ekonomiskajā sistēmā, kas Eiropā ir pakāpeniski veidojušās gadsimtu gaitā. Austrumbaltijā tiek izveidots pilsētu tīkls, kas pakāpeniski noved pie sabiedrības stratifikācijas, mainās tirdzniecības norise un kontakts tirgotāju starpā, jo tas kļūst pārskatāmi un sistematizēti. Līdz ar kristietības ienākšanu šajā reģionā mainās ne tikai iedzīvotāju domāšana un apkārtējās pasaules uztvere, bet līdz ar to mainās arī teritoriāli administratīvās struktūras, kas līdz 13.gadsimtam principā nav eksistējušas. Tiek izveidotas bīskapijas, lai gan ilgu brīdi dažas no tām ir tikai formalitāte, kā arī tiek izveidotas Zobenbrāļu ordenim piederīgās zemes, un šīs pārmaiņas ietekme teritorijas pārvaldīšanu. Kopā ar šīm teritorijas strukturālajām pārmaiņām mainās arī ekonomika un saimniekošanas veids šajā reģionā, jo regulāro meslu vietā ir jāmaksā desmitā tiesa baznīcai un ordenim, jāpilda dažādas klaušas, kas līdz šim nav bijušas. Visas šīs pārmaiņas tiek īstenotas 13.gadsimtā, un cisterciešu ordenis ir piedalījies dažu pārmaiņu veicināšanā, lai arī ne vienmēr tieši, tomēr viņu klātbūtne notikumos ir vērojama.

Bakalaura darba mērķis ir apskatīt, izanalizēt un izvērtēt cisterciešu ordeņa darbību un tās rezultātus Austrumbaltijā 13. gadsimta pārmaiņu kontekstā.

Darba uzdevumi ir:

- 1) raksturot cisterciešu ordeņa attīstību un darbību Eiropā 12. un 13.gadsimta laikā, izsekojot būtiskām pārmaiņām ordenī šajā laika posmā
- 2) aplūkot un analizēt cisterciešu mūku darbību Austrumbaltijā saskaņā ar pāvesta un ģenerālkapitula lēmumiem
- 3) raksturot Daugavgrīvas klostera darbību kā cisterciešiem būtisku atbalsta punktu

Bakalaura darba hronoloģiskās robežas ietver visu 13.gadsimtu, jo cisterciešu ordeņa aktīva darbība Austrumbaltijā norisinās tieši šajā laikā. Tiek aplūkoti notikumi līdz 1228.gadam, kad viņu darbībā vērojams lūzums, un notikumi pēc 1228.gada līdz 1305.gadam, kad cisterciešu ordeņa darbība pakāpeniski izsīkst šajā teritorijā.

Bakalaura darba struktūra ir veidota tā, ka sākumā tiek aplūkota cisterciešu ordeņa darbība Eiropas teritorijā 12. un 13.gadsimtā. Tas ietver dažādus aspektus, sākot no cisterciešu izplatības Eiropā līdz šī ordeņa pagrimumam 13.gadsimta vidū, un šo aspektu aplūkojums tiek sadalīts apakšnodaļās. Darbība Eiropā tiek aplūkota tāpēc, lai būtu iespējams labāk saprast cisterciešu ordeņa darbību Austrumbaltijā, jo bez plašāka konteksta līdz galam nav izprotama viņu lokālā darbība. Otro nodaļu veido cisterciešu ordenim piederīgo mūku un šim reģionam

nozīmīgu personu darbība un tās vērtējums, jo tieši virknei ar cisterciešu ordeni saistītu personu ir ļoti nozīmīga loma pārmaiņās, kas skar Austrumbaltiju 13. gadsimtā. Trešajā nodaļā tiek aplūkots Daugavgrīvas klosteris un tā darbība un saikne ar citiem cisterciešu klosteriem, un pieejamā informācija par Daugavgrīvas klosteri darbību pēc tā izpostīšanas 1228.gadā, jo tieši šis klosteris ilgu laiku ir cisterciešu mītnes pamatvieta Austrumbaltijā, no kurienes viņi realizē misionēšanas darbu.

Izmantoto avotu un literatūras apskats

Avoti

Bakalaura darbā izmantotās avotu grupas:

- 1) publicētie avoti: dokumentu krājumi un Livonijas Indriķa hronika

Dokumentu krājumi. Pētījuma tapšanas gaitā ir iepazīti un analizēti materiāli no Georga Frīdriha fon Bunges publicētā avotu krājuma „*Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*”, kas ir izdots 1853.gadā.⁶ Šajā izdevuma pirmajā sējumā ir apkopotas dažādas vēstules, pāvestu bullas, līgumi, kas ir attiecināmi uz laika periodu no 12. gadsimta vidus (šie dokumenti gan ir attiecināmi uz Dāniju) līdz pat 13.gadsimta beigām. Bakalaura darba tapšanas gaitā tika izmantoti dažādi dokumenti, kas ir attiecināmi uz cisterciešu un Daugavgrīvas klostera darbību Livonijas teritorijā, kā arī pāvesta bullas, kas palīdz rekonstruēt rīkojumus cisterciešiem no pāvesta kūrrijas. Pilnīgu un izsmeļošu informāciju par cisterciešiem nevar iegūt no šiem dokumentiem, iegūto ziņu daudzumu nav pietiekams, lai spētu pilnvērtīgi strādāt un mēģināt rekonstruēt notikumu gaitu, tā pierādot cisterciešu nozīmību. Kaut arī publicētie dokumenti šajā krājumā ir vērtīgi, tomēr notikumu gaitas atspoguļojums ir diezgan vienpusējs, jo pārsvarā dominē dokumenti, kuros ir vērojams redzējums no vācu puses, nevis pašu cisterciešu ordeņa radītie dokumenti. Katrs dokuments ir publicēts oriģinālvalodā, latīniski, un pirms katra dokumenta ir lakonisks apraksts vācu valodā par dokumenta galveno būtību.

Bakalaura darba tapšanas gaitā vienlīdz nozīmīgs ir „Senās Latvijas vēstures avotu I un II sējums”⁷, kas tika izdoti Arveda Švābes redakcijā. Krājumā ir pārpublicēti vairāki laboti dokumenti no Bunges avotu krājuma, kā arī dažādi arhīvu dokumenti, un bakalaura darba tapšanā tika izmantoti Hermaņa Hildebranda (*Herman Hildebrandt*) un Romas Vatikāna arhīvu materiāli no šī krājuma. Izmantotajos dokumentos ir atspoguļoti pāvesta kūrrijas rīkojumi cisterciešiem saistībā ar viņu darbību Livonijā, kā arī pāvesta bullas ataino cisterciešu iesaistīšanās dinamiku misionēšanā Livonijas teritorijā 13.gadsimta pirmajā pusē.

Livonijas Indriķa hronika. Bakalaura darbā izmantotā Livonijas Indriķa hronika A. Feldhūna tulkojumā, kas izdota 1993.gadā⁸, sniedz informāciju par divu cisterciešu mūku, Teodoriha un Bernharda no Lipes, ierašanos un darbību Livonijas teritorijā. Šī hronika ir

⁶ Bunge, von F., G. *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*. Reval: in Commission bei Kluge und Ströhm, 1853.

⁷ Švābe, A. Senās Latvijas vēstures avoti I un II sējums.

⁸ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993.

vienīgais rakstītais avots ar tik plašu izklāstu par notikumiem Livonijā 13.gadsimtā, ieskaitot kristianizācijas sākumu, pirmo bīskapu un citu garīdznieku darbību gan politiskā, gan reliģiskā aspektā, kā arī aprakstot vietējo iedzīvotāju pretošanos kristianizācijai, viņu dzīves veidu, pagāniskos kultus, valdniekus. Hronika kā avots ir ļoti specifisks materiāls, jo sniegtās ziņas hronikā, iespējams, ir paša autora un laikabiedru liecības, tomēr autora ziņā tiek atstāts, ko un kā atstāstīt hronikā. Nav izslēgts, ka daļa informācijas ir pielāgota autora domām, vai arī ir noklusēti notikumi vai to detaļas. Notikumu datējums var būt neprecīzs, jo pastāv iespēja, ka pats autors ir kļūdījies, kā arī vēlāko laiku pārpublicētajos variantos ir iespējama kļūdīšanās laika skaitīšanas sistēmā, piemēram, attiecībā pret Daugavgrīvas klostera dibināšanas gadu kļūdaini tiek minēts 1202.gads, nevis īstais gadskaitlis, 1205.gads. Tomēr visu avotu nevar uztvert kā nepatiesu, jo sniegtās ziņas saskan ar citiem dokumentiem, piemēram, par atsevišķu personu, arī cisterciešu ordenim piederīgo mūku Teodoriha un Bernharda no Lipes eksistenci un darbību, kas ir būtisks misionēšanas spēks 13.gadsimta sākumā Livonijā.

Literatūra

Bakalaura darba tapšanas gaitā tika izmantota Vācijas un ārzemju jaunākā zinātniskā literatūra.

Saistībā ar cisterciešu ordeni un tā darbību zinātniskajos pētījumos tiek uzsvērta šī ordeņa darbība 12. un 13.gadsimta Rietumeiropā, retāk minot Austrumbaltijas teritoriju. Cisterciešu ordenis ārzemju historiogrāfijā ir ļoti labi pētīts, liekot uzsvāru uz šī ordeņa veidošanos, attīstību un darbību dažādās Rietumeiropas teritorijās, par cisterciešu darbību Austrumbaltijā minot tikai pastarpināti vai arī neminot nemaz. Tajos historiogrāfijas darbos, kas ir veltīti cisterciešu darbībai Austrumbaltijā, tiek uzsvērta cisterciešu lokālā nozīme Austrumbaltijas reģionam, retāk tiek sasaistīta cisterciešu darbība un principi Austrumbaltijā un citos Eiropas reģionos. Kopumā ārzemju historiogrāfijā tiek izskatīti dažādi aspekti, kas saistīti ar cisterciešu ordeni, parasti izceļot ordeņa izveidošanos un attīstību gadsimtu gaitā un Bernarda no Klervo personību, nozīmi un viņa teoloģisko ideju ietekmi krusta karu idejā.

Literatūras apskats tiks veidots pēc zinātnisko darbu nozīmes bakalaura darbā:

Cisterciešu ordeņa darbība Austrumbaltijas kontekstā

Viens no svarīgākajiem zinātniskajiem darbiem, kas izmantots bakalaura darbā ir Lores Pelhau (*Lore Poelchau*) monogrāfija „*Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*”, kas ir publicēta 2004.gadā.⁹ Autore monogrāfijas tapšanā ir izmantojusi plašu avotu un zinātniskās literatūras klāstu, kas sniedz detalizētu informāciju par cisterciešu

⁹ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004.

darbību Livonijā. Šī monogrāfija ir veltīta Daugavgrīvas cisterciešu klostera aprakstam, tomēr autore sniedz būtisku informāciju par cisterciešu garīgo darbību Livonijā, viņu dzīvi Daugavgrīvas klosterī, kā arī tiek parādīta saistība starp cisterciešiem Livonijā un pāvesta kūrīju, ģenerālkapitulu, un citiem cisterciešu klosteriem

Nākamais nozīmīgais darbs, kurā cisterciešu darbība tiek skatīta Austrumbaltijas kontekstā, ir Frīdriha Benninghofena (*Friedrich Benninghoven*) darbs „*Der Orden Der Schwertbrüder*”.¹⁰ Darbs pamatā ir veltīts Zobenbrāļu ordeņa izpētei, tomēr autors sniedz vērtīgu informāciju par cisterciešu ierašanos un darbību Livonijā, kā arī spēj attēlot cisterciešu saistību ar sava ordeņa vadību, neapskatot cisterciešu ordeni tikai lokālās Austrumbaltijas dimensijās. Autors ļoti detalizēti un hronoloģiski secīgi apraksta notikumus, kas skar Bertolda, Teodoriha, Bernharda no Lipes, pāvesta kūrījas darbību saistībā ar Livonijas teritoriju. Šo notikuma izklāstā tiek ietverta arī šo personu darbības problematizācija, nevis tiek veidots kompilatīvs materiāls ar viņu veikuma uzskaitījumu.

Interesants un vērtīgs ir Mareka Tamma (*Marek Tamm*) raksts „*Communicating crusade. Livonian mission and the cistercian network in the thirteenth century.*”¹¹ Šajā rakstā autors sniedz ieskatu interesantā cisterciešu darbības aspektā, parādot saistību starp cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula lēmumiem un ne vienmēr ar šiem lēmumiem saskaņoto cisterciešu darbību Livonijas teritorijā. Mareks Tamms uzsver, ka cisterciešu darbību Austrumbaltijas teritorijā nav iespējams apskatīt, nezinot ārējo kontekstu, un nav nepieciešams pārspīlēt, uzsverot cisterciešu darbības lokālo nozīmi Austrumbaltijas reģionā

. Cisterciešu ordeņa darbība Rietumeiropas teritorijā 12. un 13.gadsimtā

Viens no nozīmīgākajiem un informatīvākajiem darbiem, kas tika izmantots bakalaura darba tapšanā, ir Immo Eberla (*Immo Eberl*) darbs „*Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*”.¹² Šis darbs sniedz izsmeļošu informāciju par cisterciešu ordeņa darbību laikā no 11.gadsimta beigām līdz pat 20.gadsimtam. Autors ļoti detalizēti apraksta cisterciešu ordeņa darbības dažādus aspektus, piemēram, par cisterciešu ordeņa liturģiju, arhitektūru un mākslu, cisterciešu sieviešu klosteriem, zināšanām un izglītību utt., kā arī hronoloģiski precīzi tiek fiksēti un aprakstīti ordeņa darbībai svarīgi gada skaitļi. Kaut arī Eberla darbā ir plašs un detalizēts izklāsts par cisterciešu ordeņa darbību un attīstības tendencēm dažādās Rietumeiropas teritorijās, tomēr materiālam trūkst analīzes, tas vairāk ir kompilatīvs.

¹⁰ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965.

¹¹ Tamm, M. *Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century*. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4. 2009. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

¹² Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007.

Nodaļā par vispārējo cisterciešu ordeņa attīstību 13.gadsimtā Rietumeiropā vērtīgs materiāls ir Hjugo Lourensa (*Hugh Lawrence*) darbs „*Medieval monasticism.*”¹³ Autors apraksta dažādus garīgo mūku ordeņus, pievēršoties arī cisterciešu ordeņa modelim. Informatīvās, vispārīgās un samērā īsās nodaļās autors izklāsta svarīgākās lietas par cisterciešu ordeņa darbības principiem. Sniegtā informācija tiek analizēta, un autors veiksmīgi samērā īsajās nodaļās spēj pasniegt un izskaidrot kādu konkrētu problematizāciju saistībā ar cisterciešu ordeņa darbības principiem.

¹³ Lawrence, C., H. *Medieval monasticism: Forms of religious life in Western Europe in the middle ages.* London...[etc.]: Longman, 2001.

1. Cisterciešu ordeņa darbība un vieta Romas katoļu baznīcā 12. un 13.gadsimtā

1.1.Cisterciešu ordeņa uzbūve un darbības principi

Cisterciešu ordenis, kas izveidojas 11.gadsimta beigās, ir reformu ordenis, kas, pasludinot atgriešanos pie senās Sv.Benedikta regulas, pie *ora et labora* sludina pieticības un darba tikumu. 11.gadsimta beigās prelātu un klosteru greznība, plašais dzīvesveids, simonija, nepotisms ar savu neatbilstību Svētajiem Rakstiem un baznīcas sludinātajam ir kļuvuši par lielu problēmu Romas katoļu baznīcā. Cistercieši šajā laikā ir tas spēks, kas aicina atgriezties pie šīm senajām vērtībām un tikumiem, un ar savu rīcību un ikdienas dzīvi nomaļos klosteros, smagā darbā iekopjot jaunas teritorijas, aktīvi kristianizējot, rada praktisku šo ideju realizācijas piemēru.

Cisterciešu ordenis no dibināšanas sākuma 11.gadsimta beigās līdz pat 12.gadsimta vidum ļoti strauji attīstīta klosteru sistēmu dažādās Eiropas teritorijās. Sākotnēji ordenis dominē Francijas teritorijā, viens klosteris tiek nodibināts Itālijā un Dānijā, bet 12.gadsimta otrajā pusē tas sāk dominēt arī ārpus frankofonās kultūras telpas Ibērijas pussalā, Itālijā, Anglijā un mūsdienu Beļģijas teritorijā.¹⁴ 12.gadsimta otrajā pusē sākas ļoti strauja un plaša ordeņa klosteru veidošanās un attīstība ārpus Francijas teritorijas, tāpēc ģenerālkapituls pieņem lēmumus, kas ierobežo un palēnina jaunu klosteru dibināšanas procesu dažādās teritorijās. Turpat Sito gandrīz sešus gadu desmitus starp 1147.gadu un līdz 1200.gadam, īsti līdz 1204.gadam, netiek dibināti meitas klosteri, ordeņa izturēšanās skaidrojama ar to, ka 12.gadsimta vidū mēģinājums veikt citus paplašinājumus norisinās šaurās robežās.¹⁵ Ordeņa pastāvēšanas pirmajos 50 gados jaunu klosteru dibināšana un attīstība notiek tik strauji, turklāt vairums klosteru tiek dibināti teritorijās salīdzinoši tuvu viens otram, ka šis process kļūst ģenerālkapitulam nekontrolējams. Tomēr šajā laika posmā meitas klosteru dibināšanā neiestājas stagnācija, šis process vienkārši tiek palēnināts. Piemēram, laikā no 1157.gada līdz 1194.gadam Morimonas klosteris dibina sešus meitas klosterus.¹⁶

Pirmais cisterciešu klosteris Austrumbaltijā tiek dibināts tikai 1205.gadā Daugavgrīvā, bet mūki to apdzīvot sāk tikai 1208.gadā. Šis ir saistoši ar cisterciešu ordeņa meitas klosteru dibināšanas panīkumu laikā no 1147.gada līdz 1204.gadam, jo teorētiski klosteri Austrumbaltijas teritorijā būtu iespējams dibināt 12.gadsimta beigās, jo šajā laikā cisterciešu mūks Teodorihs jau aktīvi darbojas minētajā teritorijā. Tomēr pārrunas par to ar ģenerālkapitulu tiek uzsāktas tikai

¹⁴ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 50 S.

¹⁵ Turpat, 52 S.

¹⁶ Turpat, 72 S.

13.gadsimtā sākumā, kad arī reāli ir vērojami rezultāti pārrunām par klostera nepieciešamību Austrumbaltijā.

12. gadsimtā ordeņa attīstība dažādās teritorijās neapstājas, bet nav arī vērojama iepriekšējā attīstības dinamika. Ģenerālkapituls 1152.gadā nolemj, ka jaundibinātam klosterim ir nepieciešams vismaz esošu 60 mūku un šis dibinātais klosteris nedrīkst atrasties 10 jūdžu tuvumā no citām abatijām.¹⁷ Šajā lēmumā ģenerālkapituls nosaka konkrētu ierobežojumu klostera atrašanās distancei no citiem šī ordeņa klosteriem, kā arī tiek mainīts nepieciešamais sākotnēju mūku skaits, lai uzsāktu ikdienas dzīvi klosterī, tādējādi atkāpjoties no Sv.Benedikta regulas, kas paredz 12 mūkus jauna klostera darbības uzsākšanai. Šie ierobežojumi ir apzināti izveidoti, lai vienā teritorijā neveidotos pārāk blīvs klosteru tīkls, kas varētu veicināt ciešāku saikņu veidošanos šo klosteru starpā, nevis starp klosteri un ģenerālkapitulu. Mūku skaita palielinājums nepieciešams ne tikai tāpēc, ka, iespējams, 12 mūkiem ir visai sarežģīti sevi pilnvērtīgi apgādāt, bet arī tādēļ, ka 60 mūki ir liels skaits un tas varētu palēnināt straujo klosteru veidošanās procesu. Tomēr Austrumbaltijā šis ģenerālkapitula lēmums nav saistošs, jo konvents Daugavgrīvas klosterī sastāv no 12, nevis 60 mūkiem. Tas skaidrojams ar to, ka būtu grūti nodrošināt tik lielu mūku skaitu pirmajā konventā šajā reģionā, kurā monasticisms ir tikai attīstības sākumstadijā. Tomēr 13.gadsimta sākumā un gadsimta gaitā ir vērojama iepriekšējā attīstības dinamika, tomēr tā nespēj vairāk sasniegt iepriekšējā gadsimta panākumus. Mazmeitas klosteru dibināšanā pēc 1150.gada ir skaidri redzama atturība, kas samazinās tikai 13.gadsimtā ar virkni jaunu dibinājumu.¹⁸

Visi augstākminētie cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula lēmumi par klosteru struktūru, mūku daudzumu Austrumbaltijas reģionam nebija reāli izpildāmi. Te nebija pietiekama kristīgo iedzīvotāju skaita un iesakņotas monasticisma tradīcijas, lai varētu sekmīgi rekrutēt novīčus ordenim. Arī pats reģions atradās Eiropas perifērijā, bija mazapdzīvots, neiekopts, bīstams un atradās nomaļus no 13. gadsimta migrācijas plūsmu galvenajiem virzieniem. Atšķirībā no masveida migrācijas citos virzienos, Austrumbaltijas vektors bija tikai fragmentārs¹⁹.

Tomēr reāli ilgtermiņā tāds cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula lēmums izrādās ordenim kaitējošs. 13. gadsimtā, kad strauji attīstās terciārie ordeņi un pilsētas, cistercieši, kuru klosteri izvietoti ārpus apdzīvotām vietām, nespēj konkurēt jaunu ordeņa locekļu piesaistē ar franciskāņiem un dominikāņiem, kuri darbojas pilsētās, ir daudz dinamiskāki un atvērtāki laikmeta garam. Būtiskā teoloģiskā atšķirība starp cisterciešu dibinātāja Bernarda no Klervo piedāvājumu *iekšējo Dieva meklējumu misticismu, ticēt nedomājot un nespriedelējot* un terciāro

¹⁷ Turpat, 52 S.

¹⁸ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 64 S.

¹⁹ Баччи, Л., М. *Демографическая история Европы*. Санкт-Петербург: Alexandria, 2010. 37 стр.

ordeņu jauno piedāvājumu *Dievu meklēt izzinot Viņa radīto pasauli, saprast, lai ticētu*²⁰ laika gaitā izrādījās dzīvotspējīgāka. Kaut arī 1140.gada koncilā Sansā Bernards no Klervo uz to brīdi izrādījās nenoliedzami ietekmīgāks un autoritatīvāks baznīcas un monasticiskajās struktūrās un spēja panākt paša Abelāra un viņa pausto ideju nosodījumu, tomēr ilgtermiņa perspektīvā Bernarda no Klervo teoloģiskais uzstādījums izrādījās neatbilstošs laikmeta dinamikai un sabiedrības attīstības procesā izvirzītajiem izaicinājumiem. Ne mazāk būtisks bija arī jauno ordeņu bibliiski centrētais uzstādījums *mīli savu tuvāko kā sevi pašu* pretēji Bernarda no Klervo sludinātajam *ticība vai nāve*. Eiropa 13. gadsimtā bija nogurusi no nebeidzamajiem krusta kariem un, dinamiski attīstoties saimniecībai, augot labklājībai un stabilitātei, sabiedrībā auga karitatīvas ilgas²¹, pretstatā Bernarda no Klervo un cisterciešu realizētajai ideoloģijai.

Cistercieši izveido „elastīgu centrālismu”: katram klosterim ir savs abats un mūki, tomēr viņu abati tiek sapulcināti ģenerālkapitulā.²² Cisterciešu ģenerālkapitulam kā ordeņa suverēnam ir politiska un tiesiska funkcija; tā tiesiskā pozīcija ir ordeņa centrālā instance kā autonoma kopiena; tā garīgā autoritāte un iegūtais simboliski-konstitucionālais raksturojums ordeņa garīgajai politikai.²³ Ģenerālkapituls, kas atrodas Sito (*Cîteaux*), ir mērķtiecīgi izveidots ordeņa kontroles mehānisms pār notiekošo ordenī, abatijās, mūku kopienās, kā arī tā ir institūcija, kas regulē ordeņa iekšējo kārtību, likumus un mūku rīcību konkrētos gadījumos. Cistercieši pārliecinās, ka viņu klosteri jebkur kristīgajā pasaulē ievēro vienādus likumus, liturģiju un pakļaujas tām pašām prasībām.²⁴ Atslēga šādai vienotībai ir ikgadējā cisterciešu ģenerālkapitula sapulcēšanās Sito 14.septembrī, Svētā Krusta godināšanas svētkos.²⁵ Ģenerālkapitula sanāksmē piedalās pilnīgi visu cisterciešu klosteru abati, tādējādi klosteru priekšnieki tiek informēti par notikumiem baznīcā un citos cisterciešu klosteros un ordeņa provincēs, kas risinājušies kopš pēdējās sanāksmes, kā arī abatiem un prioriem tiek ziņots par jaunumiem vai izmaiņām kādā no klosterā vai garīgās dzīves aspektiem, kas ir konsekventi jāievēro pēc atgriešanās no ģenerālkapitula sanāksmes. Regulāra uzraudzība no mātes klosterā puses neļauj atkāpties no pieņemtajām normām ikdienas klosterā dzīvē, kā arī tas stiprina gan formālās, gan garīgās saites starp mātes un meitas klosteri.

Livonijā, kur kristianizācijas process ir sācies daudz vēlāk nekā citās kristīgās Eiropas teritorijās, ir iespējama novirzīšanās no pieņemto likumu normas klosterī, jo patstāvīgi jāstopas

²⁰ Гуревич, А. *Индивид и социум на средневековом Западе*. Санкт – Петербург: Alexandria, 2009. 328 стр.

²¹ Ле Гофф, Ж. *Рождение Европы*. Санкт-Петербург, Alexandria, 200. 218 стр.

²² Angenendt, A. *Geschichte der Religiosität im Mittelalter*. Darmstadt: Primus Verlag, 1997. 334 S.

²³ Cygler, F. *Das Generalkapitel im hohen Mittelalter: Cisterzienser, Prämonstratenser, Kartäuser und Clunianzer*. Münster: Lit, [2002]. 12 S.

²⁴ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4. 2009. 348 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

²⁵ Turpat

ar iespējamajiem draudiem un nemieriem no nekristīto Livonijas vietējo iedzīvotāju puses, tāpēc ikgadējās vizitācijas stingrā uzraudzība spēj nodrošināt un saglabāt noteiktu klostera iekšējās dzīves kārtību un neatkāpšanos no tās. Regulā teikts, ka mātes klostera priekšniekam jāveic gadskārtēja vizitācija klostera filiālēs, un meitas klostera priekšniekam katru gadu jāapmeklē viņu klosteris.²⁶ Vizitāciju veikšana ir ne tikai mātes klostera pienākums, bet arī meitas klosterim ir jāizrāda tikpat liela interese par notiekošo mātes klosterī, kā arī tā ir iespēja meitas klosterim uzraudzīt mātes klosteri. Šī ordenim nozīmīgā sanāksme norisinās katru gadu, tomēr lietu izskatīšana ne vienmēr tiek veikta operatīvā ātrumā, tāpēc 12.gadsimta beigās tiek nodibināta jauna institūcija, kas sniedz iespēju ātrāk un aktīvāk risināt dažādus jautājumus, līdz ar to ordeņa iekšējā institucionālā kārtība kļūst nedaudz sazarotāka. Ģenerālkapituls inkorporēto klosteru skaita pieauguma izlemšanas procesā ir bijis vienmēr pasīvs, tāpēc 12.gadsimta beigās tiek papildināts ar mazāku institūciju, *definitorium*, kas spēj ātrāk un elastīgāk reaģēt uz kārtējiem jautājumiem. Šīs institūcijas sastāvā ir 25 personas: Sito abats, četrus primārabatiju abati un 20 citi abati no citiem meitas klosteriem, kurus nosaka ģenerālkapituls.²⁷

Arī četras sākotnējās abatijas dominē ļoti īsu laiku pirmo abatu valdīšanas laikā 12.gadsimta otrajā pusē un 13.gadsimta pirmajā pusē.²⁸ Saspīlējums un izskaidrošanās, kas ir sakrājušās 13.gadsimta vidū, ir mīnuss ģenerālkapitula autoritātei kā augstākā ordeņa instancei.²⁹ Saspīlējums ir radies starp Sito un tā četrām primārabatijām, jo Sito sāk arvien vairāk rīkoties patstāvīgi, nerēķinoties ar primārabatiem. Konflikta starp Sito un primārabatijām tiek saasināts jau 13.gadsimta sākumā, kad kāda no šīm abatijām ir pieņēmusi svarīgus lēmumus bez apspriešanās ar citām primārabatijām. Tā 1215.gadā Sito abats necentralizēti atceļ abatu no amata vienā no primārabatijām, kā 1262.gadā tiek ievēlēts Sito abats bez pārējo četrus primārabatu dalības.³⁰ Šādā situācijā ordenim draud šķelšanās starp Sito un četrām primārabatijām, tāpēc iejaucas pāvests, lai nepieļautu ordeņa iziršanu. Jaunievēlētais pāvests Klements IV (1265-1268) ordeņa šķelšanās apelācijai 1265.gadā kopā ar bullu *Parvus Fons (Klementina)* dod jaunu konstitūciju, tā sniedz izskatīšanai ar abām pusēm pēc kardināla Gvido ierosinājuma.³¹ Šī bulla modificē dažus ordeņa konstitūcijas punktus tā, lai vispārējās tiesības būtu piemērotas. Bulla regulēja kompetences problēmas starp Sito klostera abatu un četriem primārajiem abatiem.³² Šis dokuments paredz to, ka ir jāatjauno ģenerālkapitula ietekme un

²⁶ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünaburg bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 48 S.

²⁷ Gleba, G. *Klöster und Orden im Mittelalter*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002. 80 S.

²⁸ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 119 S.

²⁹ Turpat, 129 S.

³⁰ Dobson, R., B., Lapidge, M., Vauchez, A. *Encyclopedia of Middle Ages*. Routledge, 2000. 311 p.

³¹ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 129 S.

autoritāte. Tomēr šis nav vienīgais sarežģījums, kas rodas ordenī 13.gadsimta sākumā. Šajā laika periodā ir liels sieviešu klosteru pieprasījums, lai tie tiktu pievienoti ordenim. Sieviešu klosteru iekļaušana ordenim kļūst par apgrūtināšu nastu, 1228.gadā aizliedz dibināt jaunus klosterus.³³ Šis aizliegums darbojas 23 gadus, jo vēlāk tomēr nolemj sieviešu konventus inkorporēt ordenī. Pāvesta Innocenta IV bulla 1251.gadā dod identiskas tiesības kā citiem mūku ordeņiem (dominikāņiem un franciskāņiem) iekļaut sieviešu klosterus ordenī.³⁴ Arī Austrumbaltijas teritorijā pirmais cisterciešu sieviešu klosteris parādās tikai 1255.gadā, pirms tam vienkārši nav iespējams dibināt sieviešu konventu, jo visu laiku ir spēkā 1228.gada likums. Kopš teritorijas kristianizācijas sākuma ir pagājis pusgadsimts, demogrāfiski nomainījušās divas paaudzes, tātad radies pietiekošs kristiešu, arī sieviešu kopums, lai būtu iespējams izveidot klosteri. Ir radušies arī citi tam labvēlīgi apstākļi – nostiprinājušās namnieku un dažādas pakļautības lēņu kungu dzimtas, no kuru vidus nāk potenciālās novices, būtiski pieaudzis reāli kristīgu personu skaits. Izmaiņas situācijā ir vērojamas arī tāpēc, ka jau 13.gadsimta vidū cisterciešiem ir diezgan grūti saglabāt vadošās pozīcijas monasticismā, tāpēc citi ordeņi izrāda lielu konkurenci un panākumus. Lai cistercieši vēl spētu saglabāt savas pozīcijas, ir nepieciešams piemēroties tām tendencēm monasticismā, kas spēj sniegt attīstības iespējas, t.i., iekļaut sieviešu klosterus ordenī. Tomēr ordeņa statūtu noteiktā distancētība no sabiedrības neļauj pietiekami dinamiski attīstīt šo procesu un konkurencē ar franciskāņu un dominikāņu ordeņiem cistercieši zaudē savu ietekmi arī šeit.

1.2. Cisterciešu ordenis baznīcas hierarhijā

Cisterciešu ordeņa pakļautības piemērs autoritātēm ir izņēmums tā laika garīgās subordinācijas sistēmā, kas nereti ir raisījis nesaprašanos starp ordeni un augstākām garīgajām autoritātēm. Kanoniskās pozīcijas tiek noteiktas Kalcedonas koncilā un tas izcelts Kārļa Lielā un viņa pēcnācēju impērijas dekrētos, ka klosteris ir diecēzes pārvaldnieka jurisdikcijā. Tā ir norma turpmākajos gadsimtos, bet laika gaitā benediktiešu klosteru skaits iegūst privilēģiju, kas atbrīvo no bīskapa uzraudzības un ieceļ tiešā pāvesta pārvaldē.³⁵ Šāda veida privilēģija tiek reti izmantota līdz 12.gadsimtam, tomēr 12.gadsimtā būtiski palielinās tās lietojums. Privilēģijas efekts ir tāds, lai abatija tiek atbrīvota no bīskapa uzraudzības un vizitācijām.³⁶ 1100.gadā pāvests Paskāls II izrāda ordenim savu protekciju un dod privilēģiju, ka ordenis nav atkarīgs ne

³³ Dobson, R., B., Lapidge, M., Vauchez, A. *Encyclopedia of Middle Ages*. Routledge, 2000. 311 p.

³⁴ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 153 S.

³⁵ Lawrence, C., H. *Medieval monasticism: Forms of religious life in Western Europe in the middle ages*. London...[etc.]: Longman, 2001. 132 p.

³⁶ Turpat

no vienas autoritātes, bet gan tikai paši no sevis.³⁷ Ordenis, kas ir spēcīgs un veltīts pāvestu politikai kā palīgspēks, ir pāvesta labvēlības objekts.³⁸

Parasti klosteris vai kāda cita baznīcas institūcija atrodas tās diecēzes bīskapa jurisdikcijā, bet cisterciešu klosteri nepakļaujas vietējiem bīskapiem un rīkojas pēc pāvesta izdotajiem dekrētiem vai rīkojumiem, kā arī par nozīmīgiem notikumiem vai kadru maiņu klosterī tiek informēts ne tikai ģenerālkapituls, bet arī pāvests. Ikreiz, kad tiek ievēlēts abats, apstiprinājumu ir jāsniedz pāvestam, nevis bīskapam. Abatam ir ļauts brīvi izvēlēties jebkuru bīskapu mūku ordinācijai, un abats ir atbrīvots no pienākuma piedalīties diecēzes sinodēs.³⁹ Privilēģija sniedz abatiem nepieciešamības gadījumā brīvu bīskapa izvēli, tādējādi apejot ierasto subordinācijas kārtību starp klēra pārstāvjiem vienas diecēzes ietvaros. Ordeņa locekļi, arī mūķenes, bauda daudzas privilēģijas: viņiem ir pāvesta aizsardzība, tie ir atbrīvoti no bīskapa jurisdikcijas varas un paši patstāvīgi ievēl abatu.⁴⁰ Šādā situācijā bīskaps zaudē kontroli pār savā diecēzē esošajiem cisterciešu klosteriem, kas neļauj bīskapam patstāvīgi noteikt konkrēto politiku attiecībā pret šiem klosteriem, kā arī tādā veidā tiek mazināta iespēja bīskapam izraudīt simpātijas konkrētam abatam vai abatijai politisku vai citu mērķu labad. Ordeņa savstarpējās attiecības ar bīskapiem un pāvestiem ir visai sarežģītas, jo vērojama ne tikai subordinārās kārtības apiešana, bet arī interešu sadursme. Ordenis nepakļaujas bīskapu jurisdikcijai, bet gan ir tiešā pāvesta pakļautībā, kas sniedz iespēju rīkoties uzreiz pēc augstākās garīdzniecības rīkojumiem, nepakļaujoties lokālajiem garīgajiem pārvaldniekiem.

Kaut arī ordenis ir tiešā pāvesta pakļautībā, tomēr cisterciešu ordenī ļoti liela nozīme ir tā ģenerālkapitulam, kas ir kontrolējoša institūcija, kas izdod rīkojumus, likumus, aizliegumus, izskata abatu un citu mūku prasības, rīcību un sūdzības. Cisterciešu ordenim vienlīdz nozīmīgi ir šie spēki, jo pāvests ir visas baznīcas un kristīgās pasaules galva, bet ģenerālkapituls ir ordeņa struktūras iekšēja institūcija ar kontroles funkcijām, kas nodrošina ordeņa darbības pārskatāmību. Pirms kāds no cisterciešu mūkiem var rīkoties konkrētā uzdevumā, ir nepieciešams iegūt apstiprinājumu no ģenerālkapitula, kas akceptē un atbalsta šo rīcību. Pat tad, ja aicinājums kāda uzdevuma izpildei tiek saņemts tikai no pāvesta, cistercieši nedrīkst uzsākt tā izpildi bez lietas izskatīšanas ģenerālkapitulā. Kaut arī pāvesta mandāts šķietami ir vērtējams augstāk nekā ordeņa iekšējās pārvaldes institūcijas dotā atļauja, tomēr ordenī noteiktā kārtība ir jāievēro, lai ģenerālkapituls vienmēr zinātu, kas notiek ar ordeņa sastāvu. Tomēr šo divu autoritatīvo spēku rīcība un domas ne vienmēr sakrīt, jo ordeņa vēsturē ir bijuši vairāki gadījumi, kad pāvesta izdotu dekrētu vai aicinājumu cisterciešiem rīkoties pēc viņa iniciatīvas

³⁷ Dobson, R., B., Lapidge, M., Vauchez, A. *Encyclopedia of Middle Ages*. Routledge, 2000. 310 p.

³⁸ Turpat

³⁹ Lawrence, C., H. *Medieval monasticism: Forms of religious life in Western Europe in the middle ages*. London...[etc.]: Longman, 2001. 132 p.

⁴⁰ Gleba, G. *Klöster und Orden im Mittelalter*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002. 80 S.

ģenerālkapituls neakceptē, taču mūki tik un tā sāk rīkoties. Piemēram, Morimonas klostera pirmais abats Arnolds dodas uz Svēto Zemi ar pāvesta Kallista II atļauju, bet bez ģenerālkapitula atļaujas, kas izraisa nesaskaņas ordenī.⁴¹ Šāda sadursme starp pāvestu un ģenerālkapitulu varas sadalē un mūku subordinācijā autoritātēm nav neparasta situācija, jo saprotams, ka ordeņa vadībai ir vēlme saglabāt autoritāti, kontroli un patstāvīgi lemt par kādas rīcības nepieciešamību ordeņa darbībā.

Cistercieši savā darbības laikā ne vienmēr pavada savu garīgo dzīvi mūka statusā, bet bieži vien viņi tiek paaugstināti dažādos garīgajos amatus, kas spēj sniegt plašākas pilnvaras, rīcības un iniciatīvas iespējas. Daudzi mūki tiek izvēlēti par bīskapiem, kardināliem, legātiem un pat pāvestu (Eižens III, 1145-1153). Viņi aktīvi iesaistās baznīcas dzīvē, tās shizmatiskajos un dogmatiskajos konfliktos.⁴² Līdz 13.gadsimta vidum Sito abati ir labi pārvaldnieki, bet vairāk neparādās tādas personības kā Bernhards no Klervo vai Stefans no Hardingas. Relatīvi ātrajā amatu maiņā neviens abats nespēj atstāt nospiedumu lielā laika posmā. Dažu abatu biogrāfijas sākas ar iestāšanos Klervo klosterī kā mūkiem bez iepriekšējas svarīga klostera amata pārvaldīšanas līdz kļūšanai par abatu kādā no Klervo klostera filiālēm vai arī atgriezies uz mātes klosteri abata amatā. Piemēram, abats Roberts II (1221-1223) ir pagraba pārzinātājs (*cellerarius*) Klervo un tad abats Noirlakā, tāpat kā abats Eberhards (1235-1238) ir pagraba pārzinis Klervo, tad ievēlēts par abatu Larivourā un pēc tam viņš kļūst par Klervo abatu.⁴³

Klosterī esošajiem mūkiem ir iespēja ātri iegūt jaunu un nozīmīgu amatu, nevis gadiem ilgi kalpot klosterim mūka statusā. Kāpums pa „karjeras kāpnēm” ir diezgan straujš, tāpēc bieži vien nav iespējams noteikt svarīgākos sasniegumus, jauninājumus vai teoloģisko ideju attīstību kāda abata valdīšanas laikā. Eiropā, atšķirībā no Livonijas, klosteros mūku cirkulācija amata maiņas brīdī notiek savstarpēji starp dažādiem klosteriem, nereti mūki atgriežas savā mātes klosterī jau abata amatā. Livonijā šāda cirkulācija ir vērojama daļēji, jo tie cisterciešu mūki, kas ierodas šajā teritorijā, pirms tam ir bijuši abati kādā no klosteriem, piemēram, Bertolds ir bijis Lokumas klostera abats un Livonijā viņš kļūst par bīskapu. Līdzīga attīstība ir vērojama Teodoriha un Bernharda no Lipes gājumā, kad viņi Livonijā ierodas kā vienkārši mūki misijas darba veikšanai, vēlāki abi pilda Daugavgrīvas klostera abata pienākumus, pēc tam kļūst par bīskapiem. Tikai šajā gadījumā šie mūki neatgriežas mātes klosterī, lai veiktu amata pienākumus un noslēgtu šo cirkulāciju, bet gan sasniedz bīskapa amatu, tādējādi noslēdzot savas attīstības iespējas ordenī.

⁴¹ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 96 S.

⁴² Dobson, R., B., Lapidge, M., Vauchez, A. *Encyclopedia of Middle Ages*. Routledge, 2000. 310 p.

⁴³ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 119 S.

1.3. Cisterciešu ordenis un cīņa pret herētiķiem

13.gadsimta gaitā cisterciešu ordenis piedzīvoja ne tikai savu uzplaukuma brīdi, bet arī dažādas izmaiņas, kas būtiski ietekmēja ordeņa darbību un būtību, jo gan ārēji, gan iekšēji apstākļu sakrītības dēļ 13.gadsimta beigās cisterciešu ordenis zaudē savu ietekmi Eiropas monasticismā, ļaujot vietu ieņemt citiem garīgajiem ordeņiem. 13.gadsimtā pāvesti labprāt aicina cisterciešus cīņā pret katariem un Eiropas ziemeļu zemju kristianizācijā.⁴⁴ Pāvesta labvēlība turpina demonstrēt ordeņa augsto reputāciju.

Pāvests Aleksandrs III vērsas pie cisterciešiem pēc sprediķotājiem un misionāriem, lai cīnītos pret albigēšu ķecerību Francijas dienvidos.⁴⁵ Innocenta III pirmajā valdīšanas gada 21.aprīlī nosūta ziņojumu diviem cisterciešu mūkiem, kas iepazīstina viņus ar Dienvidfrancijas reliģiskajām un sekulārajām autoritātēm. Autoritātēm mūki ir jāuzņem sirsnīgi un jāatbalsta viņus pūlēs pret ķeceriem. Innocents solīja atbalstīt jebkādu līdzekļus, ko mūki pielietos un realizēs jebkuru sodu tiem, kuri nespēs ar viņiem sadarboties. Tiem, kuri sadarbosies ar mūkiem tiek solītas tādas pašas indulgences kā tiem, kuri ir apmeklējuši Romu vai Santjago de Kompostellu.⁴⁶ Pāvests tik augsti novērtē šos cisterciešu mūkus, kas dodas uz Francijas dienvidiem, ka ir gatavs piemērot un realizēt jebkādu sodu pret lokālajām autoritātēm gadījumā, ja tie atteiksies sadarboties ar cisterciešiem, tajā pat laikā sola bagātīgi atlīdzināt tos, kuri sadarbosies. Innocents jau iepriekš parūpējas par to, lai cisterciešiem savā darbībā nerastos grūtības vai šķēršļi attiecīgajā reģionā lokālo autoritāšu dēļ, kā arī šis indulgences piešķiršanas solījums mudina vietējos sadarboties un izvairīties no pretestības, jo šāds solījums ir ļoti nozīmīgs viduslaiku cilvēkam. Tādējādi pāvests atklāti demonstrē savu attieksmi pret ordeni, parādot viņu nozīmību un ietekmi šajā situācijā.

Pat vēl pirms krusta karotāju ierašanās Francijas dienvidos visspēcīgākā pārmaiņu balss reģionā ir bijis stingrais Arnauds Amalriks, Sito abats un pāvesta legāts. Kopš 1204.gada viņš ir vadījis cisterciešu sprediķotājus šajā reģionā. Arnauds nevilcinās izmantot militāru spēku cīņai pret ķecerību atbilstoši Sv. Bernarda militārajam garam.⁴⁷ Militāru kampaņu izvēršana un spēku iesaistīšana kādas teritorijas kristianizācijas procesā ir viens no līdzekļiem, ko cistercieši izmanto pretestības mazināšanai. Militāru spēku iesaistīšana ir vērojama ne tikai Austrumbaltijā, jo arī citās teritorijās redzama citu militāro ordeņu, kas veidoti pēc cisterciešu kārtības, iesaistīšanās. Piemēram, Ibērijas pussalā aktīvi darbojas Kalatravas un Alkantaras ordeņi, Eiropā

⁴⁴ Dobson, R., B., Lapidge, M., Vauchez, A. *Encyclopedia of Middle Ages*. Routledge, 2000. 310 p.

⁴⁵ Turpat

⁴⁶ Moore, J. *Pope Innocent III (1160/1161-1216): to root up and plant*. Boston: Brill, 2003. 47 p.

⁴⁷ Turpat

un Tuvajos Austrumos darbojas Tempļiešu ordenis, bet Eiropas austrumu daļā, t.i., Prūsijā un Livonijā darbojas attiecīgi Dobrinas un Zobenbrāļu ordeņi.

13.gadsimtā cisterciešu ordenis ir spiests izmantot mūkus un sprediķotājus vairākās teritorijās vienlaicīgi, piemēram, Francijā, Prūsijā, Livonijā, kas neļauj sakoncentrēt visus spēkus tikai vienā teritorijā un realizēt pārdomātu cīņas taktiku pret ķeceriem vai pagāniem, tā vietā cisterciešu ordenis ir spiests izkaisīt ne tikai ideoloģiski radnieciskos militāros spēkus, bet arī mūkus tik plašās teritorijās, ka nespēj sasniegt iecerēto rezultātu – pilnīgu Eiropas kristianizāciju atbilstoši Bernarda no Klervo uzstādījumiem. Tomēr pāvests rēķinās ar viņu palīdzību, pretī sniedzot dažādas privilēģijas tajās teritorijās, kur viņi aktīvi darbojas. Process, ko ir aizsācis Innocents, turpinās, jo vietējās izcelsmes un uzticīgi lokālajai praksei prelāti tiek aizvietoti ar stingrākiem vīriem, tai skaitā arī ar cisterciešu mūkiem.⁴⁸

Krusta karā pret albigēšiem Francijas dienvidos ierodas cistercieši. Viņu konversācijas meklējumi rodas pēc pāvesta legāta un mūka Petra no Kastelno (1208) asiņainas noslepkavošanas.⁴⁹ Tomēr tajā pat laikā Innocents III piedāvā mierinājumu drosmi zaudējušajiem cisterciešiem, kas nepārprotami ilgojas pēc klostera miera un klusuma, pēc dzīves, kādu viņi sākotnēji ir izvēlējušies. Innocents tiem teicis, ka klostera dzīve ir uzslavas cienīga, tomēr šāda dzīve nav tik lietderīga kā aktīva dzīve, kurā pasaules pārdzīvojumi un pārmaiņas stiprina šķīstību. Viņš tiem atgādina, ka Dievs atlīdzina piepūli, nevis rezultātus.⁵⁰

Kaut arī pāvests atzīst un novērtē cisterciešu spējas sprediķošanā un viņu vērtību, tomēr viņš cenšas cisterciešus pārliecināt iesaistīties aktīvāk tajos notikumos, kas risinās ārpus klosterā, t.i., šajā gadījumā tā ir cīņa pret ķeceriem, mēģinot viņus pārliecināt, ka ne tikai klusa un dievbijīga dzīve klosterī spēj stiprināt garīgumu. Viņu cīņai Francijas dienvidos ar ķeceriem nav vērojami nekādi panākumi, tāpēc saprotams, ka cistercieši vēlas atgriezties pie ierastās dzīves kārtības klosterī, tomēr Innocents mēģina pārliecināt viņus par pretējo, argumentējot, ka aktīva līdzdalība šajos notikumos spēj sniegt identisku garīgu piepildījumu. Zīmīgi, ka cisterciešu abatu prelātiskais stils neatstāj lielu iespaidu uz sektantiem, kuru līderi, *perfecti*, ir ievērojami sava askētisma un brīvprātīgās nabadzības, kā arī debašu prasmu dēļ.⁵¹

⁴⁸ Turpat, 180 p.

⁴⁹ Schneider, A., Wienand, A., Bickel, W., Coester, E. *Die Cistercienser: Geschichte, Geist, Kunst*. Köln: Wienand Verlag, 1986. 41 S.

⁵⁰ Moore, J. *Pope Innocent III (1160/1161-1216): to root up and plant*. Boston: Brill, 2003. 154 p.

⁵¹ Lawrence, C., H. *Medieval monasticism: Forms of religious life in Western Europe in the middle ages*. London...[etc.]: Longman, 2001. 195 p.

1.4. Cisterciešu izglītības sistēmas izveide

13. gadsimtā Eiropā ir vērojama jauna parādība, kas maina Eiropas intelektuālo dzīvi un ainu, jo tiek dibinātas pirmās universitātes. Attīstās dažādas zinātnes, sholastika un teoloģija, kuru studijas spēj nodrošināt jaunu intelektuālo potenciālu. Arī cistercieši iesaistās teoloģiskās izglītības sistēmas attīstīšanā ordeņa vajadzībām. 13.gadsimtā universitāšu maģistru, tādu kā Džona Čantera (*Chanter*) un Stefana no Leksingtonas (*Lexington*), iesaistīšana balto mūku aprindās mīkstina agrīno pārlieku lielo stingrību; vīri, kas ir apmācīti skolās brīvā un disputējamā atmosfērā nezaudē intelektuālos uzskatus un perspektīvu, kad kļūst par mūkiem. Tādējādi cistercieši kļūst par pirmajiem mūkiem, kas izveido koledžas universitātēs ordenim piederīgajiem.⁵²

Autors idejai par ordeņa iesaistīšanu kontaktā ar 13.gadsimtā sholastikas pasauli ir bijis Klervo abats Everards.⁵³ Tomēr Everards nepaspēj pilnībā īstenot savu ideju par mūku izglītošanu, jo viņš nomirst 1238.gadā. Iesākto ideju par mūku izglītošanu turpina attīstīt Oksfordas students un Klervo abats Stefans no Leksingtonas. Leksingtona vēstulēs redzams augošs nemiers un bažas par zemo teoloģiskās izglītības stāvokli daudzās abatijās, ko viņš ir atklājis vizitāciju laikā. Tas pamudina viņu īstenot Everarda plānus. 1245.gadā viņš savam projektam iegūst nedaudz atturīgu ģenerālkapitula piekrišanu, kā arī saņem zemes gabalu Šardonē (*Chardonnet*), Parīzē, netālu no Sv. Viktora abatijas. Šajā vietā viņš izveido jaunu celtni klostera koledžai.⁵⁴ Šī ēka, kas ir domāta mūkiem, kuri apmeklē teoloģijas fakultāti, paliek Klervo abata jurisdikcijā, kas ieceļ šīs iestādes direktoru. Ap 1250.gadu mūki jau ir adaptējušies jaunajā vietā un sešus gadus vēlāk pirmais cistercietis kļūst par maģistru un uzsāk mācīšanu fakultātē.⁵⁵

Ģenerālkapituls, kas ir akceptējis Parīzes studiju namu (*studium*), izdod arī dekrētu, kas nosaka, ka katram abatam vajadzētu būt *studium* un ka vismaz katras baznīcas provinces vienā abatijā jābūt izveidotam teoloģijas *studium*.⁵⁶ Šo revolūciju cisterciešu politikā ievieš maza universitātes sholastiķu grupa, kuru plāni tiek sekmīgi īstenoti ar ietekmīgu draugu palīdzību pāvesta kūrījā, no kuriem pats ietekmīgākais ir angļu cisterciešu kardināls Džons Tolets.⁵⁷ Benedikts XII apstiprina jau eksistējošās ordeņa koledžas Parīzē(1245), Monpeljē (1260), Oksfordā (1280), Tulūzā (1281), Salamankā (1335, un dibina tālāk studiju mājas Boloņā un

⁵² Turpat, 193 p.

⁵³ Turpat

⁵⁴ Lawrence, C., H. *Medieval monasticism: Forms of religious life in Western Europe in the middle ages*. London...[etc.]: Longman, 2001. 193 p.

⁵⁵ Turpat

⁵⁶ Turpat

⁵⁷ Turpat, 194 p.

Metcā).⁵⁸ Redzams, ka 13.gadsimta gaitā tiek dibinātas vairākas cisterciešu koledžas dažādos reģionos, tādējādi parādot to nepieciešamību ordeņa mūkiem, kā arī tas nozīmē, ka vēl joprojām tiek ievērots ģenerālkapitula lēmums par vienas mācību iestādes dibināšanu kādas abatijas ietvaros. Tomēr mēģinājums pārvērst cisterciešus studentu ordenī konservatīvākos abatos izraisa negatīvu reakciju, kuriem šķiet, ka tiek nodoti tēvu dibinātāju principi.⁵⁹ Tomēr koledža Šardonē, Parīzē turpina plaukt, un 1287.gadā ģenerālkapituls izdod dekrētu, ka katrai abatijai, kurā ir divdesmit mūki, vajadzētu vienu mūku paturēt universitātē. Ienākšana jaunajā universitāšu sholastikas pasaulē ir viens no veidiem, kā agrīnie cisterciešu principi tiek modificēti kā reakcija uz sociālās vides pārvēršanos. Tomēr cistercieši neatstāj lielu ietekmi uz akadēmisko pasauli.⁶⁰

13.gadsimta gaitā ordenim spēj tikt pāri dažādām pārmaiņām gan ordeņa iekšienē, gan apkārtējā vidē un sabiedrībā. Laika periods līdz 1250.gadam ir ordeņa konsolidācijas un nostiprināšanās periods, kad tas savā attīstībā ir sasniedzis kulminācijas punktu, kamēr pēc 1250.gada sākas ordeņa ietekmes Eiropas monasticismā un baznīcas hierarhijā noriets. Gadsimta vidū ir acīmredzams konflikts starp ordeņa galveno klosteri un primārabatijām, kas noved ordeni gandrīz pie sašķelšanās, un pēc šiem notikumiem ordenis vairāk nespēj atjaunot savu varenību. Kaut arī cisterciešu ordenis nav pieskaitāms pie mendikantu ordeņiem, tomēr viņu sākotnējais pamatpostulāts ir atgriešanās pie stingras Sv.Benedikta regulas ievērošanas, liekot uzsvaru uz askētismu un nabadzību ikdienas klostera dzīvē. Ordenis ir zaudējis savu vēsturisko misiju, un bagātās un krāšņās institūcijas iekšējais sabrukums drīz vien kļūst redzams.⁶¹

Tā salīdzinot ar 13. gadsimta pirmajā pusē izveidotajiem dominikāņu un franciskāņu ordeņiem, cisterciešu ordenis izrādās mazāk dinamisks, ieslīdzis sevī, greznībā, dāvinājumos un laicīgajā varā, distancējies no sabiedrības. Tas arī kļūst par vienu no cisterciešu ordeņa varenības un ietekmes norieta iemesliem.

1.5. Cistercieši pāvesta kūrījas plānos Austrumbaltijas misionēšanā

13.gadsimta sākumā pāvesta kūrīja izrāda lielu atbalstu cisterciešu ordenim misionēšanai Livonijas teritorijā. Innocents III un Honorijs III aicina cisterciešus misiju darbam Livonijā, tādējādi parādot labvēlību cisterciešu ordeņa mūkiem un uzsverot viņu sludināšanas spējas. Cisterciešu ordenim vienmēr īpaši labvēlīgie Innocents III un Honorijs III centās pārliecināt

⁵⁸ Schneider, A., Wienand, A., Bickel, W., Coester, E. *Die Cistercienser: Geschichte, Geist, Kunst*. Köln: Wienand Verlag, 1986. 42 S.

⁵⁹ Lawrence, C., H. *Medieval monasticism: Forms of religious life in Western Europe in the middle ages*. London...[etc.]: Longman, 2001. 194 p.

⁶⁰ Turpat, 194 p.

⁶¹ http://www.medievalchurch.org.uk/o_b_cistercians.php [aplūkots 17.04.].

cisterciešu ordeni sūtīt mūkus un konvertītus misiju darbam Baltijā.⁶² Tomēr 13.gadsimta vidū situācija mainās, kad cisterciešu ordenis pamazām zaudē atbalstu pāvesta kūrījā, jo misionēšanai tiek izvēlēti citi garīgie mūku ordeņi.

Jau 1200.gada aprīlī pāvests mudina cisterciešu ordeņa abatus un mūkus pēc bīskapa Alberta aicinājuma doties misijas darbā uz Livoniju.⁶³ Cisterciešu misijas uzsākšanai Livonijā pāvesti izrāda lielu atbalstu, vēršoties pie cisterciešu ordeņa ar lūgumiem sūtīt misionārus uz šo teritoriju. 1200.gada aprīļa sākumā pāvests Innocents III ar trim mandātiem vēršas pie cisterciešiem par labu misijai Livonijā.⁶⁴ Sākotnēji interesi par cisterciešiem kā misionāriem izrāda bīskaps Alberts, tomēr bīskaps nevar pēc savas iniciatīvas aicināt misionārus uz Livoniju. Ir nepieciešams aicinājums cisterciešu ordenim no pāvesta kūrījas, lai cisterciešu ordeņa ģenerālkapituls spētu izlemt, vai atbalstīt pāvesta aicinājumu sūtīt cisterciešu mūkus uz neapgūto un neieņemto Livonijas teritoriju, jo ģenerālkapituls stingri kontrolē katra cistercieša mūku gaitas. Ģenerālkapituls vilcinās, ja ir nepieciešams sūtīt vairākus mūkus misiju darbam svešās un nekristinizētās teritorijās, jo cisterciešu ordeņa vadībai nav vēlami mūku zaudējumi pagāniskās teritorijās. Ģenerālkapitula atbilde uz šīm pāvesta vēstulēm nav zināma, tomēr ģenerālkapituls tā paša gada (1200.gada) sanāksmē aizliedz mūkiem un laju brāļiem pamest klosterus un sprediķot bez atļaujas.⁶⁵ Pāvesta izteiktais aicinājums norāda uz to, ka misionēšana Livonijā ir svarīga un nepieciešama, un atbalsta cisterciešu ordeni kā kristianizācijas spēku. Pāvests Innocents III uzsver, ka misionāriem Livonijā ir jādarbojas caur sludināšanu un miermīlīgiem līdzekļiem.⁶⁶ Iespējams, ka pāvests uzsver darbošanos caur miermīlīgiem līdzekļiem tāpēc, lai neradītu cilvēku zaudējumus cisterciešu ordenim, kā arī tāpēc, ka šāda veida darbošanās varētu sniegt labākus rezultātus Livonijas kristianizācijā, jo cisterciešu ordenim cīņā pret katarjiem Dienvidfrancijā neveicas, izmantojot agresīvas metodes.

Pāvests nepieciešamību pēc cisterciešu mūkiem kā misionāriem cenšas pamatot arī teoloģiski. Innocents III savā vēstulē cisterciešu abatiem, kas drīz sanāks ģenerālkapitulā, par mūku iesaistīšanu misionēšanā mēģina aprakstīt ar bibliisku salīdzinājumu, izmantojot zvejnieka un jūras tēlus. Innocents III raksta, ka „centies tikt galā ar zvejas laivu un jūrā izmestajiem tīkliem, bet jūra ir bijusi draudīga un pilna ar briesmām. Viņš stāsta par viļņiem, vēju, jūras nezvēriem un pirātiem. Pēc tam, kad viņš ir aizvadījis savu laivu līdz tik bīstamiem ūdeņiem un

⁶² Citēts pēc: Bender, W. Bernhard II zur Lippe und die Mission in Livland. *Aus: Lippe und Livland*, Prieur, J. [hrsg.]. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 2008. 152 S.

⁶³ Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, I sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1938. Dokuments nr. 31.

⁶⁴ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965. 41 S.

⁶⁵ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4. 2009. 351 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

⁶⁶ Fönnestberg-Schmidt, I. *The popes and the Baltic Crusades (1147-1254)*. Boston: Brill, 2007. 114 p.

savācis zivis savā tīklā, dažas no tām izbēga un atgriezās herētismā. Beidzot šo stāstu, Innocents dedzīgi lūdz pēc viņu lūgšanām”.⁶⁷ Savā vēstulē Innocents min arī Livoniju, ka „kur viņš ir nolaidis tīklu Dieva vārdā, viņa brāļi ir ieguvuši lielu daudzumu zivju: Livonijā, konvertējot pagānus caur sludinātājiem, kas tur ir ieradušies ticības dēļ”.⁶⁸ Pāvests, aprakstot pagānu kristīšanu, uzsver cisterciešu nozīmi un rezultatīvos panākumus šajā procesā, tādējādi mēģinādams panākt cisterciešu ordeņa vadības piekrišanu jaunu misionāru sūtīšanai uz Livoniju. Innocents III savu atbalstu un simpātijas cisterciešu ordenim izsaka ne tikai aktīvi aicinot viņus iesaistīties misijas darbā, bet arī mēģinot ieviest pārmaiņas kūrrijas dzīvē pēc cisterciešu parauga, kas spēj apliecināt šī ordeņa autoritāti katoļu baznīcā. Bažās par klēra morāli un, iespējams, drosmi atņemošā notikumu gaita pēdējos gados 1207.gada februārī liek pāvestam Innocentam pieņemt lēmumu ieviest drastiskas pārmaiņas kūrrijā, uzspiežot jaunu disciplīnu. Zelta un sudraba traukus viņš aizstāj ar koka un stikla. Viņš atmet vērtīgos talāros, amata tērpus, sermuļādas kažokus, tā vietā ņemot baltu vilnu un jērādu. Viņš ierobežo savas maltītes līdz trīs ēdieniem, izņemot īpašus gadījumus, un aizstāj laicīgos kalpotājus ar garīgajiem. Tas ir gluži kā viņš ir vēlējis pārveidot savu galmu pēc cisterciešu klostera modeļa.⁶⁹ Vēlme tik strauji un asi mainīt ierasto dzīves kārtību kūrrijā, kas līdzinās cisterciešu dzīves principiem, liecina par viņu nozīmību un autoritāti baznīcā, ja pat pāvests personīgi ievieš tik radikālas izmaiņas kūrrijas dzīves kārtībā, mēģinot maksimāli tuvuoties askētiskam un pieticīgam dzīvesveidam. Lai pārraudzītu ziedojumu lādītes līdzekļu vākšanai krusta kariem, kuri tiek savākti parasti procesijas beigās, Innocents pilnvaro lielu daudzumu legātu – prelātus, cisterciešu mūkus, akadēmiķus, parasti vīrus, kas ir jau iepriekš ir kalpojuši pāvesta uzdevumos, lai darbotos viņa vārdā attiecīgajos reģionos.⁷⁰ Pāvests savām vajadzībām un dažādiem uzdevumiem veiksmīgi izmanto ne tikai augstas kārtas garīdzniecības pārstāvjus un akadēmiķus, bet arī cisterciešu mūkus, tādējādi parādot viņu vienlīdzību darba spējās ar citiem izglītotiem un ietekmīgiem vīriem. Kad 1211.gadā pāvests Innocents III publicē savu iniciatīvu jauniem misijas plāniem, tad viņš ir paredzējis, ka cistercieši veidos misionāru korpusa kodolu. Viņš lūdz katram arhibīskapam, lai tie sūta četrus patiesi ticīgus un izglītotus vīrus, vai trīs vai vismaz divus vīrus no jebkura reliģiskā ordeņa, it īpaši no cisterciešu ordeņa.⁷¹ Innocents III arī uz Livonijas teritoriju attiecina izglītotu mūku darbības nozīmi.

13.gadsimta sākumposmā cistercieši kā misionāri tiek aktīvi aicināti sprediķot dažādās teritorijās, tā parādot savu garīgo potenciālu un ieguldījumu kristianizācijā. Tas notiek tajā laikā,

⁶⁷ Moore, J. *Pope Innocent III (1160/1161-1216): to root up and plant*. Boston: Brill, 2003. 162 p.

⁶⁸ Turpat, 138 p.

⁶⁹ Moore, J. *Pope Innocent III (1160/1161-1216): to root up and plant*. Boston: Brill, 2003. 164 p.

⁷⁰ Turpat, 211 p.

⁷¹ Fonnesberg-Schmidt, I. Pope Honorius III and Mission and Crusades in the Baltic Region. In: Murray, A. (ed.) *The clash of cultures on the medieval Baltic frontier*. Aldershot: Ashgate, 2009. 122 p.

kad Innocents III ir pāvests, un cisterciešu ordenim no pāvesta puses tiek izrādīts liels atbalsts un personiskas simpātijas, tomēr situācija pamazām mainās Honorija III laikā. Vēlāk, Honorija III pontifikāta laikā, cistercieši tiek izvēlēti kā misionāri, uzsverot, ka pagānus jākonvertē jaunajā ticībā mierīgi caur sludināšanu. Pāvesti augstu vērtē cisterciešu spēju sludināt, kā arī Honorijs III ņem vērā to, ka Innocents III savulaik ir izteicis simpātijas pret šo ordeni.⁷² Honorijs III aicina cisterciešus misiju darbam vairāk ne tikai šī ordeņa autoritātes dēļ, bet pāvests daļēji balstās uz to, ka viņa priekšgājējs, Innocents III, izrādīja simpātijas tieši cisterciešu ordenim, tāpēc Honorijs III turpina iesākto garīgā mūku ordeņa izvēli misionēšanai. Pāvests Honorijs pieļauj arī Livonijas bīskapiem ar 1220.gada aprīļa kategorisku vēstuli, ka piederīgie cisterciešu un citu mūku ordeņiem, kā arī citus garīdzniekus, lai palīdzētu viņu misijas darbā.⁷³ Tobrīd Honorija III izvēle jau liecina par to, ka cisterciešu ordenis misionēšanai tiek izvēlēts kā viens no variantiem, tādējādi norādot uz to, ka cistercieši vairāk nav tik autoritatīvi un rezultatīvi, kā tas ir bijis Innocenta III laikā. Tas saistīts ar to, ka ap 1220.gadu jau citi garīgie mūku ordeņi, piemēram, dominikāņi un franciskāņi ir pierādījuši savas spējas sekmīgi iesaistīties kristianizācijā un gūt panākumus, atstumjot cisterciešus no vadošajām pozīcijām misionēšanā. 1221.gada bulla parāda to, ka tajā brīdī Honorijs III redz dominikāņus kā centrālo spēku viņa baznīcas stiprināšanas plānos caur pastorālu reformu, sprediķošanu un kristīšanu kristīgajā pasaulē.⁷⁴ Honorija III prioritāte garīgo mūku ordeņa izvēlē misionēšanai vairāk netiek izrādīta cisterciešiem, bet gan aktīvi tiek atbalstīts jaunais dominikāņu ordenis. Līdz ar pāvesta atbalsta zudumu cisterciešu ordenim viņu iesaiste un nozīme misionēšanā strauji samazinās.

Cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula statūti norāda, ka tomēr 13.gadsimtā ordenī palielinās bažas par iesaistīšanos šādās aktivitātēs, kas varētu arī daļēji izskaidrot, kāpēc pāvesta Honorija III misiju plāniem nav piepildījuma un misionāru degsme nav pietiekama uzdevumu izpildei.⁷⁵ Iemesls cisterciešu efektivitātes sarukumam misionēšanā ir ne tikai citu garīgo ordeņu konkurence un pāvesta sniegtais atbalsts šiem ordeņiem, ne tikai cisterciešiem, bet arī pamatoti izteiktās cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula šaubas par mūku iesaistīšanos misionēšanā. Cisterciešu darbība misijās pakāpeniski mazinās ne tikai ārējo apstākļu ietekmē un savas nozīmes zaudēšanā pāvesta kūrījā, bet arī tāpēc, ka ģenerālkapituls nevēlas vairāk sūtīt mūkus misijās, kurās nav vērojami panākumi. Vērojama abpusēja aktivitātes mazināšanās starp pāvestu

⁷² Turpat

⁷³ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 78 S.

⁷⁴ Fonnesberg-Schmidt, I. Pope Honorius III and Mission and Crusades in the Baltic Region. In: Murray, A. (ed.) *The clash of cultures on the medieval Baltic frontier*. Aldershot: Ashgate, 2009. 144 p.

⁷⁵ Turpat, 112 p.

un ģenerālkapitulu cisterciešu iesaistīšanai misionēšanā, tāpēc cisterciešu mūku pakāpeniskajam norietam misiju darbos ir ne tikai ārēja, bet arī iekšēja apstākļu sakritība un ietekme.

Cisterciešu ordeņa vēsturnieks Francs Vinters kodolīgi apgalvo: "Cistercieši kā misionāri bija tikai pagaidu līdzeklis, bet 1200.gadā nebija citu ordeņu, kuriem varētu uzticēt misiju darbu. Premonstriešu ziedu laiki jau bija beigušies un dominikāņi vēl nebija izveidojušies." „Cisterciešu nozīme Livonijai sakrīt ar ubagotājmūku ordeņu beigu sākumu. Dominikāņi pārņēma no viņiem tik sekmīgi iesākto misiju.”⁷⁶ Šis apgalvojums norāda uz to, ka izvēle sūtīt cisterciešus misiju darbam Livonijā ir balstīta tajā apstākļi, ka tobrīd nav neviena cita mūku ordeņa, kuru darbība spētu panākt sekmīgus rezultātus šīs teritorijas kristianizācijā, nevis uz to, ka izvēle par labu cisterciešu ordenim kā pamata spēkam misiju darbā tiek veikta šī ordeņa autoritātes dēļ.

Taču jau 13. gadsimta vidū situācija ir pilnīgi pretēja. Laikā, kad vēl nav kristinizēta Zemgale, daļēji kristianizēta ir Kurzeme, bet Vācu ordenis izcīna smagas cīņas Prūsijā un Žemaitijā, pāvests jau aicina misiju darbam Prūsijā un Livonijā franciskāņus. 13. gadsimta vidus pāvesta kūrījas dokumentos vairs nav atrodamu misiju aicinājumi Prūsijas, Livonijas virzienā, kas būtu adresēti cisterciešu ordenim. Šo misionārisma nišu jau ir pilnīgi aizņēmuši franciskāņi un dominikāņi⁷⁷. Tā Austrumbaltijā cistercieši tās kristianizācijas sākumā legāli, ar pāvestu rīkojumiem, kas izpaudās īpaši šai teritorijai adresētu bullu veidā, kļuva par kristianizācijas politikas realizētājiem.

2.Cisterciešu ordeņa personu darbība Austrumbaltijā

2.1. Teodorihs

Interesē par cisterciešu nozīmību vēsturnieki vienmēr ir koncentrējušies galvenokārt uz viņu darbību lokālā dimensijā, kas bieži vien ir novedis pie kļūdaina pārspīlējuma par viņu politisko nozīmi Livonijas iekarošanā.⁷⁸ Pēc Mareka Tamma domām cisterciešu aktivitātes nepieciešams aplūkot ar lielāku uzsvāru nekā parasti uz viņu internacionālo kontekstu, kurā tie paradās kā jaunu vērtību, paražu un kontaktu starpnieki starp kristīgo Eiropu un Livoniju.⁷⁹ Cistercieši Livonijā veicina komunikāciju starp šo teritoriju un pārējo kristīgo Eiropu, jo cisterciešu rīcību nosaka nevis viņu pašu iniciatīva, bet gan ordeņa vadība. Cisterciešu ordeņa

⁷⁶ Bender, W. Bernhard II zur Lippe un die Mission in Livland. Aus: *Lippe und Livland*, Prieur, J. [hrsg.]. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 2008. 168 S.

⁷⁷ Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, II sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1940. Dokuments nr. 376, 344.

⁷⁸ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4. 2009. 346 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

⁷⁹ Turpat, 346 p.

darbības rezultātā Livonija tiek integrēta pārējā kristīgajā Eiropā, jo līdz šīs teritorijas kristianizācijai Livonija nav uzskatāma par Eiropas daļu. Tīna Kala apgalvo, ka cisterciešiem vairāk ir nozīme vietējā politikā, nevis reliģiskajā dzīvē.⁸⁰ Nevar tik viennozīmīgi apgalvot, ka cisterciešiem ir lielāki panākumi vietējā politikā un mazāk reliģiskajā dzīvē, vai arī pārlietu uzsvērt šī ordeņa nozīmi kādā no minētajiem aspektiem.

Cisterciešu teritoriālā izplatīšanās un jaunu klosteru dibināšana notiek metodiski un pārdomāti. Arī virzīšanās uz Eiropas austrumu reģionu notiek pakāpeniski, no sākuma nostiprinoties vienā teritorijā, lai spētu droši un ar atbalstu virzīties tālāk uz jaunām teritorijām un apvidiem. Cisterciešu ienākšana Livonijas teritorijā tomēr nenorisinās pēc šādas ieceres, jo šajā gadījumā nav vērojama pakāpeniska jaunas teritorijas apgūšana, bet gan notiek pārāk strauja izplatība no viena reģiona uz otru Baltijas jūras austrumu piekrastē. Paralēli cisterciešu darbībai Livonijā viņu aktivitāte ir redzama arī Prūsijā. Cistercieši ir celmlauži Prūsijā, un ap 1215.gadu kristiešu misionārs Kristiāns no Lekno klostera Polijā kļūst par Prūsijas bīskapu.⁸¹ Cisterciešu klosteris Lekno ir pirmā cisterciešu dibinātā institūcija poļu apdzīvotajā teritorijā.⁸² Pirmie cistercieši Prūsijas teritorijā parādās no salīdzinoši netāļajām poļu teritorijām, tādējādi uzrādot pārdomāto un visai nesteidzīgo virzīšanos jaunās teritorijās. Roberts Bartlets min, ka cisterciešu izplatīšanās Īrijā notiek nesteidzīgi un lēnā tempā, ļoti pakāpeniski, virzoties uz priekšu burtiski pa 10-15 kilometriem neapgūtajās teritorijās.⁸³ Tā cistercieši rīkojas visur, kur vien viņi iesaistas misiju darbā. Livonijā cistercieši neienāk no Prūsijas, bet gan uzreiz no Vācijas.

Cisterciešu ordeņa ienākšana un nostiprināšanās Livonijā notiek bez sākotnēja atbalsta punkta Livonijas tuvumā. Ordeņa virzības plāns šajā reģionā tomēr nenorisinās pēc sākotnējām iecerēm, jo cisterciešiem Livonijā ir paredzēts ienākt no Prūsijas vai, ja tas tiku realizēts, no kristianizētās Lietuvas, kas atkārtoti parādītu cisterciešu izplatības medeli un tempu. Tomēr izveidot Prūsiju kā stabilu atbalsta punktu neizdodas, tā iemesls ir ne tikai sīvā prūšu pretošanās kristianizācijai, kas vietām noslēdzas pat vēl vēlāk par vietējo cilšu pretestību Livonijā, bet arī patvaļīga Teodorihā rīcība attiecībā uz ierašanos Livonijā. Plānotā Livonijas teritorijas apgūšana notiek ātrāk un straujāk, nekā ordenis ir iecerējis, tāpēc ir diezgan sarežģīti nodrošināt nepieciešamo misionāru daudzumus kristianizācijas nolūkiem, jo ordenis ir spiests šos spēkus sadalīt starp divām svešām, ne pārāk labi apgūtām un pagāniskām teritorijām, t.i., Prūsiju un Livoniju.

⁸⁰ Kaala, T. Old Livonia (1200-1500) and Christianization. *Estland, Lettland und Westliches Christentum : estnisch-deutsche Beiträge zur baltischen Kirchengeschichte*. Kiel: Friedrich Wittig Verlag, 1998, 69 p.

⁸¹ Барглетт, Р. *Становление Европы : экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950-1350 гг.* Москва : РОССПЭН, 2007. 25 с.

⁸² Knefelkamp, U., Reddig, W. [Hrsg.] *Klöster und landschaften. Zisterzienser westlich und östlich der Oder*. Frankfurt (Oder), 1999. 178 S.

⁸³ Барглетт, Р. *Становление Европы : экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950-1350 гг.* Москва : РОССПЭН, 2007. 31 с.

Teodorihs nāk no Morimondas klostera filiāles Altenkampas klostera Lejasvācijā, tāpēc vēlākie savstarpējie sakari ar Livoniju un Daugavgrīvas konventu tiek izveidoti caur Marienfeldas klosteri Vestfālenē.⁸⁴ Teodorihs Livonijā ierodas jau 12.gadsimta beigās, lai veiktu misijas darbu un veicinātu šīs teritorijas kristianizāciju. Viņš ir pirmais, tomēr ne vienīgais nozīmīgais cisterciešu mūks, kas ierodas Livonijā, tādējādi pamazām veidojot saikni ar Livonijas teritorijai ar cisterciešu ordeņa vadību. Teodoriha un Bernharda no Lippes veikumi Livonijā ir daudzpusīgi, jo savā darbības laikā viņi dažādi veicina kristīgas ticības izplatību, piedaloties Daugavgrīvas klostera, vairāku bīskapiju, Zobenbrāļu ordeņa dibināšanā, veic virkni diplomātiska rakstura braucienus gan uz Polocku, gan uz Romu, aktīvi iesaistās vietējo pagānu kristianizācijā.

1186.gadā konsekrēts par Ikšķiles bīskapu, Meinards gadu vēlāk atgriežas Līvzemē vedot sev līdzī citus misionārus. Starp prominentākajiem viņa misiju biedriem ir arī cisterciešu mūks Teodorihs no Lokumas klostera, kas savu misiju uzsāk ziemeļos no Ikšķiles Turaidā.⁸⁵ Arī līvu zemes bīskaps Teodorihs bijis cisterciešu klosteros Vācijas rietumos, un iegūts kā līdzstrādnieks misijām Livonijā; turklāt viņam ir atļauja no pāvesta Innocenta III. Cisterciešu ordenī nav pieļaujams, ka ordenim piederīgais pamet klosteri un tā vietā nākotnē sprediķo un krista.⁸⁶ Tagad Teodorihs, kad vienreiz ir saņēmis atļauju misijai un sameklējis atļauju pie sava abata, kas šajā laikā laikam jau ir Bertolds, 1186.gada rudenī, vēlākais 1187.gada pavasarī mūks aizklejo līdz Travas upei, kur Lībekā pievienojas tirgotāju flotei, kas dodas uz Livoniju. Tagad acumirkli ir skaidrs, kāpēc abats Bertolds astoņus gadus vēlāk pamet savu godību un 1194.gadā pievienojas Livonijas misijai: Teodorihs viņu saviļņo ar saviem vēlākajiem braucieniem uz Romu. Vispirms abi cistercieši izzūd no viņu ordeņa redzesloka, tas ilgst līdz pat 1199.gadam, līdz vēsts par viņu izdarīto izraisa sūdzības Sīto ģenerālkapitulā.⁸⁷ 1199.gada septembrī Sīto ģenerālkapitula abati skaļi vai visiem dzirdot sūdzas par „Lokumas mūku, par kuru apgalvo, ka viņš sprediķo pagāniem”. Bertolds šeit nevar būt tik bezgodīgs, jo, pirmkārt, viņš ir bīskaps un tāpat vairāk nav pakļauts ordenim, otrkārt, ir pagājis vairāk kā gads kopš viņa nāves.⁸⁸

Te ir uzskatāmi redzama viduslaiku cilvēka, garīgā ordeņa piederīgā, Bernarda no Klervo sekotāja uzskatu sistēma – ikvienam viņa patiesā tēvija ir Debesu valstība. Ikviens mūka sapnis ir sasniegt Debesu valstību kā svētajam., un, kāds gan ceļš uz svētuma godu var būt labāks par misionāra vai pat mocekļa ceļu un godu? Tāds uzskats, kas izriet no Bernarda no Klervo

⁸⁴ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965. 21 S.

⁸⁵ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. I 10

⁸⁶ Wirth-Poelchau, L. Zum Mönch von Heisterbach. *Arbor amoena comis: 25 Jahre Mittellateinisches Seminar in Bonn 1965-1990, Köngsen, E.[hrsg.]*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1990. 199 S.

⁸⁷ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965. 22 S.

⁸⁸ Turpat, 41 S.

sludinātā, liek paklausīgiem, pazemīgiem mūkiem pamest savus klosterus, pārkāpt ordeņa regulu un doties sludināt.

Pēc konsekrācijas bīskapa amatā cistercieši vairāk nav piederīgi kongregācijai, jo bīskapa amats sevī ietver ne tikai garīgās funkcijas, bet arī laicīgās. Livonijas teritorijā nav bijis viens laicīgs valdnieks, kas pārvaldītu visu Livonijas teritoriju, bet gan atsevišķi cilšu vadītāji, kas pārrauga un kontrolē katrs savu teritoriju. Bīskapi Livonijā tādējādi ir ne tikai baznīcas administratīvo struktūru garīgie pārvaldnieki, bet arī vienlaikus šo teritoriju laicīgie valdnieki. Bīskapa amats ietver sevī arī dalību politiskos notikumos, jo bīskaps vienlaikus ir ne tikai garīgs un laicīgs teritorijas pārvaldnieks, bet arī gana nozīmīga politiska figūra viduslaikos. Mūks, kas tiek konsekrēts bīskapa amatā, nonāk pretrunā ordeņa regulu par aizliegumu mūkiem dzīvot laicīgu dzīvi, bet bīskaps nevar izvairīties no sava amata pienākumiem, kas ir attiecināmi ne tikai uz politiku un tiesu varu, bet arī atsacīšanos no mūkiem ierastā askētisma dzīvesveidā, ēšanas paradumos, ceļošanā. Teodorihs (m.1219), vēlākais Igaunijas bīskaps, un Bernhards (m.1224), Zemgales bīskaps, abi agrākie cistercieši, bijuši aktīvi ceļotāji.⁸⁹ Šajā gadījumā tiek norādīts, ka cisterciešu mūku un misionāru statuss mainās pēc tā, ka viņi tiek konsekrēti par bīskapiem. Taču konsekrēšana bīskapa godā nemaina personas uzskatu sistēmu un raksturu. Lai arī nebūdami vairs cisterciešu ordenim piederīgi, gan Teodorihs, gan Bernhards no Lipes būdami bīskapi, turpina savā darbībā realizēt cisterciešu uzstādījumus kristianizācijas jomā.

Teodoriha rīcība ir izraisījusi ģenerālkapitula neapmierinātību. Viņš rīkojas pēc savas iniciatīvas, saņēmis vienīgi Lokumas klostera abata Bertolda un pāvesta atļauju veikt misijas darbu, nevis ģenerālkapitula atļauju. Kaut arī Teodorihs ir saņēmis pāvesta atļauju rīcībai, kas šķietami attaisno viņa darbības, tomēr šajā situācijā būtiskāka ir ģenerālkapitula atļauja, jo ordenī esošajiem mūkiem ir stingri jāievēro ordeņa regula un kārtība. Šajā situācijā Bertolds ir pārkāpis savas abata pilnvaras, dodot Teodoriham atļauju doties misijas darbā uz Livoniju, savukārt Teodorihs pārkāpj savus pienākumus kā ordeņa mūks, neievērojot ordenī noteikto kārtību un tā regulu.

Ģenerālkapitulam ir pretenzijas ne tikai pret abu mūku patvaļīgo rīcību, dodoties projām no sava klostera teritorijas uz Livoniju, bet arī pret Teodoriha regulārajiem braucieniem uz Romu. No 12.gadsimta beigām līdz 1218.gadam Teodorihs ir vismaz sešas reizes devies no Livonijas uz Romu, kur viņš viesojas kūrījā – tam laikam pārsteidzošs vai neredzēts sasniegums. Ņemot vērā, cik grūti 13. gadsimta sākumā bija ceļot un kāds ir attālums starp Romu un Livoniju, Teodoriha veikums ir iespaidīgs. Vēl iespaidīgāku to padara tas, ka katrs Teodoriha brauciens vainagojas panākumiem. Laikā no 1195.gada līdz 1203.gadam Teodorihs viens pats

⁸⁹ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4. 2009. 346 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

trīs reizes ir bijis Romā, turklāt katru reizi ir ieguvis svarīgu pāvesta dekrētu Livonijai.⁹⁰ Pāvests Celestīns III vēlreiz apstiprina krusta karu bullu ar noteiktu mērķi, ka no ticības atkritušos Livonijā jāpiespiež atgriezties baznīcā. Otrreiz Teodorihs uz Romu ir devies bīskapa Alberta uzdevumā, lai pāvestam Innocentam III izlūgtos jaunu krusta karu bullu. Šie braucieni ir bijuši sekmīgi.⁹¹ Kaut arī Teodoriha braucieni uz Romu ir devuši vairākas bullas, kas paplašina bīskapa rīcības iespējas Livonijas kristianizācijā, tomēr Teodorihs vairākkārtēji ir rīkojies bīskapa Alberta, nevis ģenerālkapitula uzdevumos. Šāda rīcība ir izraisījusi pretrunas starp cisterciešu ordeņa iekšējo kārtību un Teodoriha rīcību, lai gan Livonijas kristianizācijas kontekstā pāvesta izsniegtās bullas ir veicinājušas kristianizācijas sekmīgu turpmāko norisi. „Bet bīskaps, kas pazina līvu viltu un redzēja, ka bez krustnešu palīdzības šajā tautā neko nespēs panākt, aizsūtīja Turaidas brāļi Teoderihu uz Romu pēc krusta kara bullas. Tas savu uzdevumu darīja zināmu Visusvētajam pāvestam Innocentam un saņēma no viņa žēlīgi dāvātu minēto bullu.”⁹² Krusta karu bullas nav vienīgie nozīmīgie dokumenti, ko Teodoriham izdodas iegūt Romā. 1203.gada braucienā uz Romu Teodorihs veica pārrunas ar pāvestu Innocentu III par Daugavgrīvas klostera dibināšanu⁹³, tā Teodorihs parūpējās par to, lai Livonijā būtu ne tikai militārs, bet arī garīgs atbalsts.

Ar šo tiek uzskatāmi parādīta pāvesta kūrījas ilglaicīga, neatkarībā no konkrēta pāvesta atrašanās tronī, mērķtiecīga un tieši ieinteresēta politika misionēšanas jomā. Pāvesta kūrīja konsekventi realizē savu politiku un akceptē vietējo diecēžu bīskapu metodes teritoriju kristianizēšanā un sniedz šim procesam nepieciešamo atbalstu bullu un citu tiesību aktu veidā.

Teodoriha darbība garīgā atbalsta veicināšanā izpaužas ne tikai ar Teodorihs aktīvo piedalīšanos Daugavgrīvas klostera izveides procesā, bet arī jaunu misionāru un mūku nodrošināšanā. Innocents III pilnvaro Teodoriha vācu cisterciešu klosteros savervēt aizrautīgus mūkus misijām. Dažreiz gadās, kā Cēzaram no Heisterbahas ir stāstījis Himmerodas mūks Petrus, ka mūki dodas misijās pēc abata vēlēšanās. Tādēļ Himmerodas abats nedod savu piekrišanu, kad beidzot mūks Petrus negrib viņa nodomu iegādāt. Viņš ienāk Daugavgrīvas cisterciešu klosterī un kļūst par sūtītu turienes abatu dvēseļu ganīšanā zemes draudzē Livonijā.⁹⁴ Cēzars no Heisterbahas stāsta, ka 1211.gadā cisterciešu mūks Petrus bez vietējā abata atļaujas kopā ar Teodoriha dodas uz Livoniju, un ar sava jaunā abata, arī Daugavgrīvas klostera

⁹⁰ Åbers, B. *Zur päpstlichen Missionspolitik in Lettland und Estland zur Zeit Innocenz' III*. Bonn : Baltisches Forschungsinstitut, 1958. 12 S.

⁹¹ Turpat

⁹² Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. VI 4.

⁹³ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 27 S.

⁹⁴ Wirth-Poelchau, L. Zum Mönch von Heisterbach. In: *Köngsen, E.[hrsg.] Arbor amoena comis: 25 Jahre Mittellateinisches Seminar in Bonn 1965-1990*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1990. 200 S.

priekšnieka, Bernharda no Lipas vēlējumu notur dievkalpojumus un sprediķo un krista.⁹⁵ Arī minētais cisterciešu mūks Petrus neievēro ordenī noteikto kārtību un darbojas Livonijā ar vietējo cisterciešu sankciju. Tādēļ pāvesta 1212.gada 10.augusta vēstule mudina Sito ģenerālkapitulu, lai tiem mūkiem, kuri ir norīkotu misijām, netiktu likti šķēršļi viņu ceļā.⁹⁶ Pāvests personīgi vēršas pie ordeņa ģenerālkapitula ar lūgumu, lai tas ļautu mūkiem iesaistīties dažādās misijās, jo ģenerālkapituls ne vienmēr labprātīgi ļauj doties mūkiem projām no savas abatijas. Pie ģenerālkapitulā nevēršas pats Teodorihs, bet gan pāvests jau pēc rīkojuma izdošanas, kas vienlaikus norāda gan uz ordeņa autoritātes līmeni, gan uz pāvesta vēlmi nemudināt mūkus pārkāpt ordeņa iekšējās kārtības noteikumus.

Tomēr Teodorihs ir pārkāpis savas pilnvaras un pārsniedzis kompetences līmeni, tādējādi subordinatīvi apejot ordeņa ģenerālkapitulu iesaistoties tiešās politiskās saiknēs ar pāvesta kūrīju. Turklāt viens no ģenerālkapitula neapmierinātības iemesliem šīs situācijas kontekstā ir arī vērtīga ordeņa locekļa, Lokumas klostera abata un Rīgas bīskapa, Bertolda pēkšņā mocekļa nāve. Teodoriha disciplinārie ordeņa iekšējās kārtības pārkāpumi nav pirmais šāda veida gadījums ordeņa vēsturē. Morimondas klostera pirmais abats Arnolds 1124.gada beigās ar kādu daļu mūku pamet konventu un dodas uz Svēto Zemi, lai tur dibinātu meitas klosteri, kas noved pie Morimondas krīzes, jo Arnolds nav informējis ordeni par saviem nolūkiem.⁹⁷ Ar pāvesta Kallista II vēstuli Arnolds grib izveidot ceļu, jo savam nolūkam Svētajā Zemē viņš ir saņēmis oficiālu atļauju. Nav šaubu, ka Arnolds savos plānos ir nepaklausīgs ordenim.⁹⁸ Arī šajā gadījumā ir līdzības ar Teodoriha rīcību, kad cisterciētis ir nolēmis rīkoties un realizēt savus nodomus bez ģenerālkapitula atļaujas, pamatojoties tikai uz pāvesta izsniegtām rakstiskām atļaujām. Teodorihs savas darbības laikā Livonijā nodibina ne tikai Daugavgrīvas klosteri, bet arī Zobenbrāļu ordeni, kas palīdzētu sekmēt kristianizācijas gaitu. Protams, cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula kompetencē neietilpst jauna bruņinieku ordeņa dibināšana Livonijas teritoriju kristianizācijas militāram atbalstam. Jaunu bruņinieku ordeņu dibināšanas atļauja pilnīgi noteikti ir pāvesta vienpersoniska prerogatīva un kompetence. Taču Teodoriham, kā cisterciešu ordeņa loceklim, realizējot vietējās diecēzes vadītāja bīskapa Alberta nodomus, savu rīcību bija jāsaskaņo ar cisterciešu ordeņa ģenerālkapitulu. Tas netika izdarīts.

„Tā kā šis brālis Teodorihs paredzēja līvu nodevību un baidījās, ka nespēs noturēties pret daudzajiem pagāniem, un lai tālab vairotu ticīgo skaitu un pagānu vidū saglabātu baznīcu, viņš šai laikā iecēla kādus Kristus bruņinieku brāļus, kuriem pāvests Innocents piešķīra templešu

⁹⁵ Bender, W. Bernhard II zur Lippe un die Mission in Livland. Aus: *Lippe und Livland*, Prieur, J. [hrsg.]. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 2008. 166 S.

⁹⁶ Schneider, A., Wienand, A., Bickel, W., Coester, E. *Die Cistercienser: Geschichte, Geist, Kunst*. Köln: Wienand Verlag, 1986. 95 S.

⁹⁷ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 75 S.

⁹⁸ Turpat, 96 S.

regulu un uz tērpa nēsājamu zīmi, proti, zobenu un krustu, un lika būt sava bīskapa pakļautībā.”⁹⁹ Zobenbrāļu ordeni (*Fratres militia Christi*) dibina bīskaps Alberts un viņa tuvākais līdzgaitnieks Teodorihš piedalās šī ordeņa izveidē. 1204.gadā pāvests Innocents III apstiprina šo ordeni ar nosacījumu, ka tam ir jāpakļaujas bīskapam.¹⁰⁰ Iniciatīva šī ordeņa dibināšanai nenāk no cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula, kā tas ir rekonkistas laikā Pireneju pussalā. Teodorihš nesāņem sankciju šī ordeņa dibināšanai, tomēr aktīvi iesaistās Zobenbrāļu ordeņa dibināšanā bīskapa Alberta uzdevumā.¹⁰¹ Reinharts Staats gan kļūdaini min, ka Zobenbrāļu ordeni dibina Bertolds.¹⁰² ”. Diemžēl tekstā autors nenorāda atsauci uz avotu, no kurienes varētu būt šī informācija. Iespējams, ka tas ir kļūdainš autora minējums, balstoties uz to, ka Bertolds ir bijis pazīstams ar Teodorihu jau pirms Livonijas misijas. Zülke izsaka šaubas par to, ka „ir diez gan grūti paskaidrot, kāpēc Alberts izdomā Teodorihu sūtīt uz Romu pēc krusta karu bullas, un tikpat grūti ir konstatēt, kāpēc Teodorihš 1202.gadā dibina Zobenbrāļu ordeni”.¹⁰³

No baltajiem mūkiem, t.i., cisterciešiem, ietekmējušies ordeņi pārņem viņu regulu kā pamatelementu.¹⁰⁴ Vairāki mūku – bruņinieku ordeņi, kas ir izveidojušies 12.gadsimtā, piemēram, templiešu ordenis, Kalatravas, Alkantaras ordeņi Spānijā, ir pārņēmusi cisterciešu regulu savu ordeņu regulu un citu noteikumu pamatā. 13.gadsimtā izņēmums nav arī Zobenbrāļu ordenis, kurš par pamatu ordenim ir pieņēmis templiešu ordeņa regulu. Ārējā šo ordeņu pazīme, kas norāda uz cisterciešu ietekmi, ir bruņinieku izmantotais apmetnis, kas visiem iepriekš minētajiem ordeņiem ir balts ar atšķirīgu simboliku. Līdztekus templieši pārņem no cisterciešu ordeņa balto mēteli, izveidojot bruņinieku dienesta vajadzībām piemērotu piegriezumu.¹⁰⁵ Tā kā Zobenbrāļu ordenim pamatā ir templiešu ordeņa regula, tad arī no templiešiem tiek aizgūts baltais mēteliš ar sarkanu maltiešu krustu un zobenu zem tā. Ēvalds Mugurēvičš Indriķa hronikas komentāros min, ka „cisterciešu ordeņa statūti ietekmēja arī jaundibināmo bruņinieku ordeņu (teitoņu jeb vācu, templiešu) struktūru”¹⁰⁶, līdztekus struktūrai un templiešu regulai Zobenbrāļu ordenis aizgūst arī cisterciešu morālo un ideoloģisko rīcības praksi kristianizācijas jautājumos, kas tiek atspoguļoti Bernards no Klervo traktātā *De laude novae militae*, kas tiek sarakstīts templiešu uzslavēšanai un iedrošināšanai. Cistercietis Bernards no Klervo 12.gadsimtā pirmo

⁹⁹ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. VI 4.

¹⁰⁰ Äbers, B. *Zur päpstlichen Missionspolitik in Lettland und Estland zur Zeit Innocenz' III*. Bonn : Baltisches Forschungsinstitut, 1958. 14 S.

¹⁰¹ Gnegel-Waitschies, G. *Bischof Albert von Riga*. Hamburg: August Friedrich Velmede Verlag, 1958. 71 S.

¹⁰² Staats, R. Die Bibel ir der Geschichte der Christianisierung Livlands un Estlands. In: Rutiku, S., Staats, R. (Hg.). *Estland, Lettland und westliches Christentum : estnisch-deutsche Beiträge zur baltischen Kirchengeschichte*. Kiel: Friedrich Wittig Verlag, 1998. 16 S.

¹⁰³ Zühlke, R. *Bremen und Riga : zwei mittelalterliche Metropolen im Vergleich : Stadt - Land – Fluß*. Münster : LIT, 2002. 85 S.

¹⁰⁴ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965. 11 S.

¹⁰⁵ Turpat, 5 S.

¹⁰⁶ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993.

reizi izveido teoloģisku tiešu misijas karu (*Missionkrieg*) ideoloģijas reliģisku pamatojumu. Viņa 1130.gadā radītajā tekstā *De laude novae militae* ir daļa par to, ka kristīgajam ir tiesības uz naudu, cilvēku nāvi un piespiedu pievēršanu kristīgajai ticībai.¹⁰⁷

Tāda situācija Livonijā, kur mūku ordenis kristianizēšanas procesā darbojas roku rokā ar mūku-bruņinieku ordeni, un pat piedalās tā radīšanā šo mērķu īstenošanai, ir visspilgtākā, bet ne vienīgā, tāda procesa izpausme 12. – 13. gadsimta Eiropā. Analogiski procesi notiek arī Pireneju pussalā, kur cistercieši kā ideoloģiskie krusttēvi piedalās vairāku bruņinieku ordeņu dibināšanā, un arī vēlāk darbojas kopā ar šiem bruņinieku ordeniem visu rekonkistas laiku. Taču visos gadījumos jaundibinātie mūku-bruņinieku ordeņi ļoti ātri atbrīvojas no savu idejisko krusttēvu aizbildnības un, atsevišķos gadījumos, pat nonāk konfliktā ar tiem. Spilgts tādas situācijas piemērs ir situācija Livonijā ar Daugavgrīvas cisterciešu klosteri. Tā sākotnēji cisterciešu mūki dodas līdz Zobenbrāļu ordeņa bruņiniekiem visos karagājienos un pēc ikvienas teritorijas pievienošanas Livonijas teritoriālajām struktūrām, uzreiz aktīvi sāk vietējo iedzīvotāju kristianizācijas darbu, ikdienā balstoties uz Zobenbrāļu militārā spēka aizsardzību un atbalstu. Taču jau 13. gadsimta otrajā trešdaļā tieši Zobenbrāļu ordeņa un tā pēcteča Livonijas-Vācu ordeņa bruņinieki ir tie, par kuriem cistercieši sūdzas gan vietējam bīskapam, gan pāvesta kūrījai. Bruņinieki gan tiešā ceļā ar militāru spēku atņem cisterciešu ordeņa zemes īpašumus, mežus, ganības, pat uzbrūk pašam klosterim un tā mūkiem, gan arī, pretēji pāvesta bullām par jaunkristīto aizsardzību, apspiež un pārņem savā varā vietējos jaunkristītos, kuri atrodas cisterciešu ordeņa Daugavgrīvas klostera pastorālajā pārziņā.

Teodorihu 1211. gadā konsekrē par Igaunijas bīskapu un pēc konsekrācijas Teodorihā rīcība un iniciatīvas izrādīšana Livonijas kristianizācijas procesā nav vairāk uzskatāma par ordeņa mērķtiecīgu darbību šajā teritorijā, jo, kļūstot par bīskapu, jebkurš cistercietis vairāk nav kongregācijai piederīgs un nepakļaujas ordeņa ģenerālkapitulam un tā rīkojumiem. Jebkura tālāka šāda bijuša cisterciešu mūka darbība saistībā ar ordeni ir apskatāma tikai kā diecēzes bīskapa sadarbība ar ordeni un nav traktējama kā tieša ordeņa interešu un centienu realizācija. Teodorihš nav vienīgā spilgtā personība no cisterciešu ordeņa, kas darbojas šajā teritorijā, tāpēc būtiski ir apskatīt arī Bernharda no Lipes darbību Livonijā.

¹⁰⁷ Staats, R. Die Bibel in der Geschichte der Christianisierung Livlands und Estlands. In: Rutiku, S., Staats, R. (Hg.). *Estland, Lettland und westliches Christentum : estnisch-deutsche Beiträge zur baltischen Kirchengeschichte*. Kiel: Friedrich Wittig Verlag, 1998. 16 S.

2.2 Bernhards no Lipes

Sākotnēji Bernharda dzīves gaitas nav saistītas ne ar vienu no garīgajiem ordeņiem, viņš ir aristokrātijas pārstāvis no ievērojamas augstmaņu dzimtas, kas ir cieši saistīta ar cisterciešu ordeni kā dāsni fundatori un arī vairāku cisterciešu klosteru Vācijā dibināšanas iniciatori un materiālie nodrošinātāji, un drosmīgs karotājs, tomēr 12.gadsimta beigās viņš iestājas Marienfeldas klosterī, kurš arī tika dibināts ar Lipes zemes kungu dzimtas atbalstu. Pirms viņš pārņem no tēva kundzību pār Lippi, Bernhards ir bijis kanoniķis Hildesheimā, un kā drošsirdīgs karotājs un Heinriha Lauvas karadraudzes loceklis viņš rada slavu savam vārdam. Vēlāk kā mūks viņš ienāk viņa paša dibinātajā klosterī Marienfeldē no kura viņš 1211.gadā septiņdesmit gadu vecumā dodas ceļā uz Livoniju, lai palīdzētu misijas darbā.¹⁰⁸ Bernharda iestāšanās Marienfeldas klosterī tiek datēta īsā laika periodā starp 1197./1198.gadu un 1200.gadu.¹⁰⁹ Ikgadējā ģenerālkapitula sanāksnā Sīto septembra vidū cisterciešu abati 1200.gadam pavēl: "Mūkam no Marienfeldas Vestfālenē, kas sevi ir nošķīris no ordeņa kopuma, pieņēmis konsekrāciju, nevajadzētu noturēt dievkalpojumus un nevajadzētu (viņu) paaugstināt ordinācijā bez pāvesta mandāta".¹¹⁰ Šajā situācija redzams, ka ģenerālkapituls apstiprina savu nostāju šajā jautājumā, pieņemot Bernharda ordināciju, tomēr šoreiz vērojama sadarbība un vienprātība starp ģenerālkapitulu un pāvestu, jo ģenerālkapituls nosaka, ka viņš nevar tikt paaugstināts garīdznieka amatā bez pāvesta mandāta.

1211.gadā Bernhards tiek iecelts par otro Daugavgrīvas klostera abatu. „Bet Lipes Bernhardu bīskaps Alberts iesvētīja par abatu. Šo grāfu Bernhardu, kad viņš savā dzimtenē kādreiz bija daudz kāvies, dedzinājis un laupījis, Dievs bija pārmācījis ar nespēku kājās, tā kā viņš, ar abām kājām klībs, ilgas dienas tika nēsāts grozā. Tāpēc viņš, sirdsapziņas mocīts, pieņēma cisterciešu ordeņa regulu un, vairākus gadus mācījies regulu un svētos rakstus, saņēma no pāvesta pilnvaru sludināt Dieva vārdu un doties uz Līvzemi; un Bernhards pats bieži stāstīja, ka, tiklīdz viņš pieņēmis krustu, lai dotos uz Svētās Jaunavas zemi, tūdaļ viņa pēdas tapušas stingras un kājas atkal bijušas veselās; un tūlīt pēc atbraukšanas viņš tika iesvētīts par abatu Daugavgrīvā, bet vēlāk kļuva par zemgaļu bīskapu.”¹¹¹ Šis fragments no Bernharda dzīves pierāda brīnuma iespējamību pēc iestāšanās kādā mūku ordenī, kam viduslaiku cilvēks patiesi tic. Bernhards 1213.gadā drīz vien pēc kļūšanas par abatu dodas projām uz Vāciju, kur aktīvi sludina

¹⁰⁸ Wirth-Poelchau, L. Zum Mönch von Heisterbach. *Arbor amoena comis: 25 Jahre Mittellateinisches Seminar in Bonn 1965-1990, Köngsen, E.[hrsg.]*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1990. 200 S.

¹⁰⁹ Bender, W. Bernhard II zur Lippe un die Mission in Livland. *Aus: Lippe und Livland*, Prieur, J. [hrsg.]. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 2008. 151 S.

¹¹⁰ Turpat

¹¹¹ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. XV 4.

un vervē mūkus un bruņiniekus misiju darbam Livonijā. Šajā savā darbībā viņš bieži nonāk pretrunā ar vietējo klosteru abatu un cisterciešu ģenerālkapitula viedokli, kas arī dokumentēts gan abatu sūdzībās ģenerālkapitulam, gan ģenerālkapitula rīkojumos. Livonijā abats Bernhards atgriežas tikai 1217.gadā, līdz ar to Daugavgrīvas klosterī viņš ir pavadījis tikai divus ar pusi gadus.¹¹²

Būdams abata amatā Bernhards arī aktīvi nodarbojas ar jaunu krusta karotāju piesaistīšanu Livonijai, tomēr šai rīcībai nav sankcijas no cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula, bet gan tā ir Bernharda patvaļīga iniciatīva, jo viņš pats ir bijis drosmīgs karotājs, kā arī militārajās aprindās Bernhards vēl joprojām ir autoritāte. Faktiski tajā laikā, kad Bernhards ir Daugavgrīvas klosterā abats, viņš nesaņem nekādus rīkojumus no ģenerālkapitula, bet rīkojas pēc savas iniciatīvas, meklējot jaunus karotājus Livonijai.

Protams, šķiet interesanti, ka šī amata izpildes laikā Bernhards maz pievērš uzmanību notikumiem klosterī un vairāk ir aizņemts savā darbībā ārpus Livonijas. Maģistra Justina darbā „*Lippiflorium*” Bernhards tiek attēlots kā tikumīgs cīnītājs par svētu lietu, turpretī jaunākajā literatūrā īsti tiek attēlota viņa kareivīgā rakstura un godkārtības laicīgā puse, kad viņš nevis sevi, bet gan Lippes dzimtu apgādā.¹¹³ Šī situācija liecina par to, ka Bernhardam svarīgāka ir savas dzimtas labklājība un nodrošinājums, tās gods un vara, nevis izteikti garīgas lietas. Kaut arī Bernhards ir cisterciešu mūks, tomēr viņa rīcībā nav vērojama īsta uzticība un padevība cisterciešu ordenim, bet gan vēl joprojām viņš turpina iesaistīties militārajā jomā un Vācijas politikā, lai nezaudētu savu autoritāti un spētu uzturēt dzimtas godu. Faktiski par Bernhardu no Lipes nevar runāt kā par cisterciešu ordeņa garīdzniecības paraugu. Taču vienlaikus Bernhards no Lipes ir arī spilgts sava laikmeta un kārtas pārstāvis – slavens, autoritatīvs karotājs un politiķis no ievērojamas, Vācijā ietekmīgas dzimtas, kas pakļaujoties laikmeta gaisotnei un reliģiskajai eksaltācijai ticībā brīnumam un cerībā izpirkt grēkus, pieņem mūka kārtu un uzņemas misiju darbu. Šajā jaunajā statusā Bernhards no Lipes paliek tāds pat karotājs un politiķis un, strauji kāpjot pa baznīcas karjeras kāpnēm, kļūst arī par baznīcas aristokrātu, bīskapu, turpinot kristianizēšanas misiju vairāk kā politiķis un karotājs, nevis klēra pārstāvis.

¹¹² Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklusters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 30 S.

¹¹³ Turpat, 31 S.

3.Cisterciešu klosteris Daugavgrīvā

3.1. Daugavgrīvas klostera darbība līdz 1228.gadam

Pirmais klosteris, kas tiek nodibināts Livonijas teritorijā, ir cisterciešu klosteris Daugavgrīvā. Tas pastāv precīzi simts gadus, laikā no 1205.gada līdz 1305.gadam, kad klosteris tiek pārcelts uz Padizu Igaunijā. Šis klosteris ir būtisks atbalsta punkts mūkiem un misionāriem, kuriem uzticēts ieviest šajā teritorijā kristīgo ticību, tam ir specifiska ģeogrāfiskā atrašanās vieta un nozīme Daugavas upes grīvā, kā arī tā ir viena no nedaudzajām mūra ēkām tā laika Livonijā. Francs Vinters Daugavgrīvas klosteri misijām Livonijā nosaucis par „garīgo ieroču glabātava (*geistliche Waffenplatz*)”, un vispārīgi Daugavgrīva ir atbalsta punkts un centrs misiju darbībai Baltijā.¹¹⁴

Daugavgrīvas klosteris ir uzcelts 10 km ārpus toreizējām Rīgas ciemata robežām, ievērojot cisterciešu ordeņa noteikumus par klosteru dibināšanu un atrašanos vietu attiecībā citam pret citu un apdzīvotajām vietām. Mūsdienās, Daugavas gultnes izmaiņu, Baltijas jūras ikrudens vētru un Rīgas jūras līcī valdošo straumju darbības rezultātā, Daugavas ieteka Baltijas jūrā atrodas citur. Klosteri te sāk celt 1205.gadā stratēģiski izdevīgā vietā, dažus kilometrus no Daugavas toreizējās ietekas jūrā. Klosters pēc tam kļuva krustnešiem par svarīgu atbalstpunktu, ie braucot un izbraucot no Līvzemes.¹¹⁵ Pie Daugavas ietekas uzcēla cisterciešu klosteri, kuru nosauca par Daugavgrīvu jeb Svēta Nikolaja kalnu.¹¹⁶ Daugavgrīvas klosteris ir celts pie Daugavas ietekas ne tikai tāpēc, ka tā ir stratēģiski izdevīga vieta ienākošo kuģu kontrolēšanai un krustnešu atbalstīšanai, bet gan tāpēc, ka klostera celšanas vieta ir noteikta cisterciešu ordeņa kārtībā. Sv.Benedikta regulā ir noteikts, ka klosterus nedrīkst veidot pilsētās, pilīs vai ciemos, bet gan citās vietās, kuras ir vientuļas un nomaļas.¹¹⁷ Šāds klosteru izvietojums ir saskaņā ar regulu ir viens no cisterciešu ordeņa darbības stūrakmeņiem, kas konkrēti pozicionē ordeņa klosterus attiecībā pret pilsētām un citiem teritoriālajiem veidojumiem. Daudzus gadus vēlāk šī noteikuma dēļ cistercieši nespēj vairāk sekmīgi darboties, jo savas nošķirtības dēļ no apdzīvotām vietām viņi nespēj iekļauties pilsētu attīstības dinamikā un darboties šādā vidē, tādējādi paliekot apdzīvoto vietu perifērijā. Cisterciešus spēj izkonkurēt citi mūku ordeņi, piemēram, dominikāņi un franciskāņi, kas spēj lieliski iekļauties pilsētas vidē un tās attīstības dinamikā, dzīvot tajā un izvērst garīgo darbību.

¹¹⁴ Citēts pēc: Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 70 S.

¹¹⁵ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. IX 7.

¹¹⁶ Turpat, VI 3.

¹¹⁷ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 31 S.

Daugavgrīvas klosteris tiek nodibināts 1205.gadā, tomēr lēmums par šī klostera dibināšanu tiek pieņemts jau dažus gadus agrāk. Zināms, ka jau uz 1202.gadu ir iecere Livonijā dibināt cisterciešu klosteri.¹¹⁸ Iniciatīvu par klostera dibināšanu un būvniecību izsaka bīskaps Alberts¹¹⁹, jo atļauju dibināt klosteri savā diecēzē var dot tikai attiecīgās diecēzes bīskaps, saskaņojot šo nodomu ar ģenerālkapitulu un saņemot tā piekrišanu. 1203.gadā Teodorihš Romā pārrunā ar pāvestu Innocentu III klostera dibināšanas iespēju un tad tiek apstiprināts Marienfeldas abata Florentiusa lēmums.¹²⁰ Redzams, ka doma par cisterciešu klostera dibināšanu Livonijā nav spontāna, bet ir gan rūpīgi plānota un mērķtiecīgi virzīta uz tās izpildīšanu. *Carta Caritatis*, cisterciešu ordeņa regulā, ir teikts, ka „vēl pirms cisterciešu klosteri sāka izplatīties, tēvs Stefans un viņa brāļi, lai izvairītos no sarežģījumiem starp bīskapiem un mūkiem, iepriekš nolēma, ka neviens klosteris nekādā ziņā nedrīkst tikt dibināts kādā no diecēzēm pirms bīskaps nav atbalstījis un apstiprinājis dekrētu, kuru ir apstiprinājusi Sito abatija un tās filiāles”.¹²¹ Pat tad, ja iniciatīvu izsaka vietējie bīskapi, atļauju jauna klostera dibināšanai tāpat ir jāiegūst no cisterciešu ģenerālkapitula. Šāda sistēma novērš iespēju, ka klosteri varētu tikt dibināti stihiski vai bez diecēžu administrācijas un ģenerālkapitula savstarpēji saskaņotas atļaujas. Šādā veidā cisterciešu ģenerālkapituls ir informēts par to, cik tālu ģeogrāfiski ir atrodami dažādi cisterciešu klosteri, līdz ar to ir priekšstats par to, kādos reģionos tiek ieviesta un kopta kristīgā ticība, kā arī ir zināms cisterciešu klosteru daudzums katrā bīskapijā vai citā teritoriāli administratīvajā vienībā.

Tādējādi Daugavgrīvas klosteris nav atdalīts no cisterciešu ordeņa lielās informācijas sistēmas un komunikāciju tīkla, neraugoties uz to, ka Daugavgrīvas klosteris atrodas kristīgās Eiropas perifērijā. Ordeņa iekšējā darbības kārtība tiek apskatīta 1.nodaļā. Klātbūtne ģenerālkapitula rudens sanāksmē Sito ir katra cisterciešu abata stingrs pienākums. Daugavgrīvas abatiem ir jāierodas katru piekto gadu uz ģenerālkapitula sanākumi.¹²² Tā Livonijā esošie klosteri t.i., Daugavgrīvas un 1234.gadā dibinātais Falkenavas klosteris Igaunijas teritorijā, netiek izolēti no pārējiem cisterciešu klosteriem, bet gan tiek iekļauti kopējā informācijas un komunikāciju, kā arī jaunumu plūsmā, kas ir būtiska ordenim un tā darbībai vispār un katram klosterim konkrēti.

Vēl viena iezīme, kas veicina cisterciešu tīkla integrāciju, ir pievienošanas sistēma starp mātes un meitas klosteriem. Likumi liek mātes klosteru abatiem katru gadu veikt vizitāciju

¹¹⁸ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965. 43 S.

¹¹⁹ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterzienserklosters Dunamunde bei Riga(1205-1305)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 10 S.

¹²⁰ Turpat, 9 S.

¹²¹ Carta Caritatis <http://www.osb.org/cist/charta.html> [aplūkots: 16.04.2011.].

¹²² Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterzienserklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 48 S.

meitas klosteros, lai nodrošinātu vienotu dzīves likumu ievērošanu.¹²³ Sito ir cisterciešu ordeņa centrs, ģenerālkapitula sanāksšanas vieta un galvenais klosteris. Šim klosterim ir vairāki meitas klosteri, tomēr paši nozīmīgākie ir pirmie četri meitas klosteri. Pirmajā klosteru dibināšanas posmā tiek nodibināti četri pirmie meitas klosteri – La Fertā (1113), Pontiņī (1114), Klervo (1115), Morimona (1115).¹²⁴ Baltijas jūras austrumu krastā galvenokārt tiek veidoti Morimonas filiāles vācu nami.¹²⁵ Tātad lielāka daļa klosteru, kas atrodas Austrumeiropā, ir Morimonas meitu klosteru, no kuriem tālāk tiek dibināti citi klosteri, piemēram, Daugavgrīvas klosteris ir Morimonas mazmeitas (*Enkeltöchtern*) klosteris. 1203. gada ziemā ordeņa ģenerālkapituls apspriež Marienfeldas klosterā abata prasību jauna meitas klosterā dibināšanā – ar to, visdrīzākais, ir domāta Daugavgrīva.¹²⁶

Ilgu laiku historiogrāfijā ir bijis uzskats, ka Daugavgrīvas mātes klosteris ir Pforta. Marienfeldas klosterā hronikā rakstīts, ka jaunais klosteris Livonijā ir Marienfeldas meitas klosteris.¹²⁷ Arī Beninghovens min, ka „Teodorihs 1202.gada pavasarī ir Livonijā, kur viņš var apspriesties ar Marienfeldas klosterā abatu Florentiusu, ka varētu Livonijā ienākt jauns mūku konvents, tad Marienfelda būtu mātes klosteris Daugavgrīvai”.¹²⁸ Balstoties uz pieejamo informāciju, ir mainīts uzskats par to, kurš klosteris tad īsti ir Daugavgrīvas mātes klosteris, tomēr tas nemaina apgalvojumu par to, ka Baltijas jūras austrumu krastā lielāka daļa ir veidojušies no Morimonas, jo gan Pfortas, gan Marienfeldas sākotnējais mātes klosteris ir Morimona. Šāda vizitāciju sistēma ļauj nodrošināt abpusēju stingru uzraudzības sistēmu starp galveno klosteri un tā filiālēm. Ģenerālkapitula sapulcēsšanās ir kas vairāk nekā tikai administratīvo problēmu apspriešana, tajā arī ir iespējama jaunu ziņu un stāstu apmaiņa.¹²⁹ Komunikācija vizitāciju laikā starp mātes un meitas klosteri informē šo abu klosteru vadītājus par ziņām un notikumiem reģionālā kontekstā, jo ģenerālkapitula sapulces laikā ne vienmēr ir iespējams pievērsties pilnīgi visu notikumu, jaunumu un ziņu aplūkošanai visās cisterciešu klosteru teritorijās. Vizitācija nodrošina plašāku un sīkāku jaunumu un ziņu iztīrāšanu, kas skar

¹²³ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4, 2009. 349 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

¹²⁴ Cygler, F. *Das Generalkapitel im hohen Mittelalter: Cisterzienser, Prämonstratenser, Kartäuser und Clunianzer*. Münster: Lit, [2002]. 30 S.

¹²⁵ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4, 2009. 352 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

¹²⁶ Turpat, 353 p.

¹²⁷ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 11 S.

¹²⁸ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965. 43 S.

¹²⁹ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4, 2009. 349 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

nevis centrālās cisterciešu klosteru teritorijas, bet gan perifērās teritorijas, kā tas ir Livonijas gadījumā.

Klostera būve sākas 1205.gadā un tā turpinās trīs gadus, līdz 1208.gadā klosteris tiek pabeigts. Kad 1208.gada 29.jūlijā Daugavgrīvas klosterī ienāk konvents, tikai tad sākas regulāra klostera dzīve.¹³⁰ Faktiski klosteris netiek apdzīvots šo triju gadu laikā, tāpēc par pilnvērtīgu klostera darbības sākšanos var uzskatīt 1208.gadu. 1208.gada jūlijā Marienfeldas klostera abats Florentius ierodas Livonijā uz Daugavgrīvas klosteru konsekrāciju, un kopā ar viņu ierodas pirmie ievērojamie priesteru brāļi papildspēki, 12 mūki, kas tiek nodoti abata Teodoriha vadībā.¹³¹ Pirmie divpadsmit mūki, kas ierodas Daugavgrīvā, ir minimālais nepieciešamais mūku skaits saskaņā ar cisterciešu ordeņa regulu, lai klosteris spētu uzsākt patstāvīgu darbību. Cisterciešu klosterī nepieciešams vismaz divpadsmit mūki un iecelts abats, kā to nosaka Sv. Benedikts.¹³²

Tad, kad Daugavgrīvas klosterī ienāk konvents, mūku daudzums tiek konsekventi ievērots saskaņā ar Sv.Benedikta regulu, tomēr pirms pusgadsimta ordenī stājas spēka likums par 60 mūku nepieciešamību klosteru dibināšanai, kas Livonijā 1208.gadā acīmredzot vairāk nav saistošs. Ģenerālkapituls nolemj 1152.gadā, ka jauni dibinātam klosterim ir nepieciešams vismaz esošu 60 mūku un šis dibinātais klosteris nedrīkst atrasties 10 jūdžu tuvumā no citām abatijām.¹³³ Šajā lēmumā ģenerālkapituls nosaka konkrētus ierobežojumus, kas sarežģī strauju jaunu klosteru veidošanos. Livonijā 1208.gadā, kad Daugavgrīvas klosterī ierodas pirmie mūki, tiek ievērota Sv.Benedikta regula, jo sākotnējais mūku skaits ir divpadsmit. Iespējams, ka 1152.gada ģenerālkapitula lēmums vairāk nav aktuāls, vismaz Livonijas gadījumā, jo tik perifērā teritorijā jauna klosteru darbības uzsākšanai būtu visai sarežģīti piesaistīt 60 mūkus. „Tai laikā [1208. 29.(?) jūlijs] Dievs savai baznīcai par mierinājumu atsūtīja uz Daugavu ļoti daudz ordeņa garīdznieku – cisterciešu ordeņa abatu Florentiusu, Ķelnes baznīcas kanoniķi Robertu, Konrādu no Brēmenes un vairākus citus. Daži no viņiem izvēlējās svētā dzīves veida tērpu Daugavgrīvā, citi – pie ordeņa brāļiem, citi atkal pievērsās sludināšanas darbam.”¹³⁴ Iespējams, ka ne visi ir no pašas Marienfeldas, droši vien viņi nāk no Lejasvācijas – Vestfālenes reģiona klosteriem.¹³⁵

Lai Daugavgrīvas klosteris varētu sekmīgi uzsākt savu darbību, Marienfeldas abats pārūpējas par to, lai Livonijā ierastos vairāki mūki no mātes klosteru. Kaut arī ne visi sākotnējie Daugavgrīvas klosteru iedzīvotāji nāk tieši no Marienfeldas klosteru, Daugavgrīvas mātes

¹³⁰ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 47 S.

¹³¹ Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965. 94 S.

¹³² Benedikta regula pieejama <http://www.osb.org/rb/text/toc.html#toc> [aplūkots 02.05.2011.].

¹³³ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 52 S.

¹³⁴ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. XII 5

¹³⁵ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 47 S.

klosteris jau laicīgi ir izvēlējis mīkus dzīvei jaunajā klosterī Livonijā. Protams, tieši šāds lēmums nav nejaušs un spontāns, jo Marienfeldas klosterim jau sākotnēji ir liela ietekme uz Daugavgrīvas klosteru dibināšanas procesu. Otrais Daugavgrīvas klosteru abats ir Bernhards no Lipes, un kopš tā laika Marienfelda pretendē uz paternitātes tiesībām pār Daugavgrīvas klosteri.¹³⁶

Cisterciešu ģenerālkapituls nodibina jaunu kundzību ordeni pār klosteriem¹³⁷, tātad tam ir izteiktas kontroles funkcijas par dažādām klosteru darbībām. Tas nozīmē, ka jaunu mīku ienākšanu Daugavgrīvas klosterī no Lejasvācijas reģiona ir akceptējis ģenerālkapituls, jo bez ģenerālkapitula atļaujas mīkiem nav ļauts pamest sava klosteru vai abatijas teritoriju. Sava gandrīz gadu ilgā un nepārtrauktā brauciena pa Vācijas laikā bīskaps Alberts neatlaidīgi nopūlas, lai iegūtu svētceļotājus, mīkus un klēra pārstāvjus līdzdarbībai Livonijā. Kad viņš mēģina vervēt papildspēkus cisterciešu klosteros Daugavgrīvas konventam, tad cisterciešu ordenis nedod piekrišanu neraugoties uz to, ka Albertam ir pāvesta atbalsts. Šī lieta tiek izskatīta ģenerālkapitulā 1209.gadā, vienu gadu pēc konventa ienākšanas Daugavgrīvā, kas beidzas ar Rīgas bīskapa adresētu vēstuli.¹³⁸ Ģenerālkapituls 1209.gadā sarūgtināts apsver Rīgas bīskapa Alberta mēģinājumus mīkus un konvertītus bez atļaujas aicināt no būtiskām abatijām uz Livoniju.¹³⁹ Alberts ir ieinteresēts jaunu cilvēku, kas varētu palīdzēt kristīgās ticības izplatīšanā un stiprināšanā, pieplūdamā Livonijā, jo viņam kā bīskapa ir jā rūpējas par ticību pārvaldītajā teritorijā. Ceļojuma laikā viņš mēģina vervēt cilvēkus, kas būtu gatavi doties uz Livoniju, un viņa rīcība pilnībā atbilst pāvesta bullai¹⁴⁰, kas ir atļāvusi šādā veidā iegūt misiju darbam gan laicīgos, gan garīgos cilvēkus. Cisterciešu ordenis nepiekrīt šādam mēģinājumam, jo tādā veidā tiek pārkāpta ordeņa iekšējā kārtība par klosteru un to sastāva uzraudzību. Cisterciešu klosteri var sūtīt savus mīkus uz citām teritorijām un klosteriem tikai ar ģenerālkapitula piekrišanu, bet Alberts mēģina piesaistīt misionārus bez šīs atļaujas. Tādā veidā ir redzama sadursme starp cisterciešu ordeni un bīskapu metodikā, kāda tiek izmantota jaunu cilvēku piesaistīšanai misiju darbā Livonijā.

Laikā no klosteru dibināšanas līdz tā sagravei 1228.gadā klosterī ir bijuši pieci abati. Pirmais abats ir Teodorihs, kurš darbojas laikā no 1205.gadam līdz 1211.gadam, kad viņš tiek iecelts par Igaunijas bīskapu. Viņa amata pēcnācējs ir Bernhards no Lipes laikā no 1211.gada

¹³⁶ Schneider, A., Wienand, A., Bickel, W., Coester, E. *Die Cistercienser: Geschichte, Geist, Kunst*. Köln: Wienand Verlag, 1986. 95 S.

¹³⁷ Cygler, F. *Das Generalkapitel im hohen Mittelalter: Cisterzienser, Prämonstratenser, Kartäuser und Clunianzer*. Münster: Lit, [2002]. 5 S.

¹³⁸ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 47 S.

¹³⁹ Bender, W. Bernhard II zur Lippe und die Mission in Livland. *Aus: Lippe und Livland*, Prieur, J. [hrsg.]. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 2008. 152 S.

līdz 1218.gadam, jo, līdzīgi kā Teodorihis, Bernhards kļūst par Sēlijas bīskapu. Pēc Bernharda seko Roberts (1218-1224), Teodorihis II (1224-1226) un Gotfrīds (1226-1228).¹⁴¹

Trešā Daugavgrīvas klostera abata Roberta laikā no 1224.gada ziņas par klosteri ir trūcīgas.¹⁴² „Tai laikā [1208. 29.(?) jūlijs] Dievs savai baznīcai par mierinājumu atsūtīja uz Daugavu ļoti daudz ordeņa garīdznieku - cisterciešu ordeņa abatu Florentiusu, Ķelnes baznīcas kanoniķi Robertu, Konrādu no Brēmenes un vairākus citus. Daži no viņiem izvēlējās svētā dzīves veida tērpu Daugavgrīvā, citi - pie ordeņa brāļiem, citi atkal pievērsās sludināšanas darbam.”¹⁴³ Roberts Livonijā ir ieradies jau vairākus gadus pirms viņš kļūst par Daugavgrīvas klostera abatu, iespējams, ka viņš dzīvo šajā klosterī vai nodarbojas ar sprediķošanu. Laikā, kad Roberts ir Daugavgrīvas klostera abats, pāvests viņam uztic gādāt par Zobenbrāļu ordeņa savaldīšanu un nepieļaut viņu ļaunprātīgu rīcību pret neofītiem Livonijā. „1228.gada 8.februārī pāvests Honorijs III uzdod Daugavgrīvas klostera abatam Robertam un Rīgas dombaznīcas prāvestam gādāt, lai zobenbrāļi atdod Sēlijas bīskapam Bernhardam patvarīgi atņemtus īpašumus¹⁴⁴, kā arī tajā pašā datumā izdots pāvesta Honorija III rīkojums Sēlijas bīskapam Bernhardam un Daugavgrīvas klostera abatam Robertam ar baznīcas sodiem atturēt zobenbrāļus no Livonijas neofītu apspiešanas, ko tie panākot, ar draudiem un vardarbību nolaupīdami viņa īpašumus un laicīgās tiesas varas vārdā vajādami viņus ar asinsatriebību.”¹⁴⁵ Pāvests atzīst Daugavgrīvas klostera abatu autoritāti, kā arī ļauj abatam kontrolēt un pārraudzīt situāciju, atzīst tik ļoti, ka uztic viņam rūpēties par neofītu drošību Livonijā, kā arī tiek ļauts sodīt Zobenbrāļu ordenim piederīgos par patvaļīgo laupīšanu un vardarbīgu izturēšanos.

Pēc Roberta par Daugavgrīvas klostera ceturto abatu kļūst Teodorihis II, kurš nāk no Altcelles klostera. Altcelles klosteris ir Pfortas meitas klosteris, un Teodorihis II izcelšanās no Pfortas nav neiespējama.¹⁴⁶ Pēc Teodorihis II parādās Gotfrīda, kā Daugavgrīvas abata, vārds, kas pirms tam ir bijis Pfortas klostera priors.¹⁴⁷ „Bet vācieši teica: “Ja gribat nolikt savas neuzticības ieročus un uzņemt savā pilī īsto mieru, kas ir Kristus, mēs labu prātu pasaudzēsīm jūs un pieņemsim jūs savā brālīgajā mīlestībā.” Kad igauņi to dzirdēja, viņi ar prieku tūdaļ apsollīja pieņemt kristības sakramentu līdz ar visiem kristietības pienākumiem. Tāpēc jau vienpadsmitajā dienā pie viņiem uz pili tika norīkots priesteris Gotfrīds. Tas viņus svētīja un sacīja: “Vai gribat

¹⁴¹ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 39 S.

¹⁴² Turpat

¹⁴³ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. XII 5

¹⁴⁴ Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, I sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1938. Dokuments nr. 98.

¹⁴⁵ Turpat, dokuments nr. 99.

¹⁴⁶ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 40 S.

¹⁴⁷ Turpat

atteikties no elkdievības un ticēt vienīgajam kristiešu Dievam?” Un, kad visi atbildēja - “Gribam”, viņš tos aplacīja ar ūdeni un teica: “Tad nu jūs visi tiekat kristīti Tēva, Dēla un Svētā Gara vārdā.”¹⁴⁸ Redzams, ka Gotfrīds Livonijā darbojas jau pirms stāšanās Daugavgrīvas klostera abt amatā, jo Livonijas Indriķa hronikā aprakstītie notikumi risinās ap 1215.gadu. Zināms, ka Gotfrīds pirms kļūšanas par abatu ir aktīvi iesaistījies misiju darbā. Gotfrīds ir viens no tiem abatiem, kurš tiek iecelts par bīskapu kādā no šī reģiona bīskapijām, tādējādi zaudējot saistību ar cisterciešu ordeni. 1227.gadā Gotfrīds tiek konsekkrēts par pirmo Sāmsalas-Vīkas bīskapu.¹⁴⁹ Tomēr viņš savā bīskapijā nekad nav bijis un reāli darbojies kā bīskaps. Viņš paliek Daugavgrīvā līdz dodas uz Vāciju 1228.gadā, kur mīt Vircburgā.¹⁵⁰ Gotfrīds vairāk neatgriežas Livonijā, bet vēlāk kļūst par bīskapa palīgu Hildesheimā, kaut arī līdz pat 1234.gadam viņš oficiāli tiek uzskatīts par Sāmsalas-Vīkas bīskapu.¹⁵¹

1228.gadā zemgaļi ar kuršiem iebrūk Daugavgrīvas klosterī un izposta to.¹⁵² Tiek nogalināti mūki un konvertīti. Daugavgrīvas klostera izpostīšana 1228.gadā ir viņu darbības lūzuma punkts Livonijā, jo pēc tam klosteri piemeklē vairākas nelaiemes, kā arī cisterciešu darbības efektivitāte un sekmīgums sāk pamazām sarukt.

1225.gadā Rīga iegūst pilsētas tiesības, sākotnēji pēc Visbijas parauga, sākas strauja pilsētas attīstība ar plašu apbūvi un namnieku kārtas dinamisku attīstību. Cisterciešu ordeņa klostera ģeogrāfiski neveiksmīgais, bet ordeņa regulai atbilstošais, izvietojums kļūst par klupšanas akmeni gan klostera attiecībās ar pilsētu, kas vēlas pati kontrolēt tirdzniecības plūsmu uz Rīgu visā Daugavas no grīvas līdz pilsētai garumā, gan ar Ordeni, kam ir savas intereses Daugavas grīvā. Klosters atrašanās tālu prom no pilsētas neveicina tā attīstību un pat tieši pakļauj gan klosteri, gan tā iemītniekus sirojumu un citu iebrukumu draudiem, kas tuvākajos gadu desmitos arī vairākas reizes notiek. Tā Daugavgrīvas cisterciešu klosteris tikai pēc 20 gadu pastāvēšanas visā savā turpmākajā eksistences laikā tiek traucēts dabiski attīstīties un nespēj pilnvērtīgi pildīt funkcijas, kas iecerētas to dibinot.

¹⁴⁸ Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993.

XIX 8

¹⁴⁹ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziens Klosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 41 S.

¹⁵⁰ Turpat

¹⁵¹ Turpat, 41 S.

¹⁵² Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, I sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1938. Dokuments nr. 154.

3.2. Cisterciešu un Daugavgrīvas klostera darbība pēc 1228.gada līdz 1305.gadam

Kaut arī 1228.gadā Daugavgrīvas klosteris tiek nopostīts, cisterciešu ordeņa mūku darbība netiek pārtraukta. Pēc klostera nopostīšanas un pilnīgas mūku konventa iznīcināšanas Daugavgrīvas klosteris samērā ātri atkal tiek apdzīvots. Ar Teodoriha III (1229-1234) kļūšanu par klostera abatu Daugavgrīvas klosterī 1229.gadā vai 1230.gadā ienāk jauns mūku konvents no Pfortas.¹⁵³ Ja pirmais mūku konvents Daugavgrīvā ir nācis no Marienfeldas klosterā, tad otrs konvents pēc 1228.gada postījumiem ierodas no Pfortas klosterā, kas arī radīja historiogrāfijā vēlāko pieņēmumu par Pfortas klosteri kā Daugavgrīvas klosterā mātes klosteri. Kaut arī Marienfelda ir Daugavgrīvas klosterā mātes klosteris, šoreiz jaunu mūku konventu nodrošina Pfortas klosteris, kas ilgu laiku historiogrāfijā tiek uzskatīts par Daugavgrīvas mātes klosteri. Iespējams, ka šāda situācija izveidojas tāpēc, ka Daugavgrīvas ceturtais abats Teodorihš II ir bijis Pfortas klosterā priors, tādējādi ir iespēja, ka šajā laikā nostiprinās attiecības starp šiem klosteriem, kas pēc 1228.gada Daugavgrīvas klosterā izpostīšanas tiek parādīts ar mūku sūtīšanu uz Livoniju tieši no Pfortas klosterā.

„Ievērojot to, ka Daugavgrīvas klosterā brāļi cieš no maizes trūkuma, jo viņu zemi ieslēdz smilšu kāpas, plaša jūra, lieli meži un neauglīgi virši, pirmais Sāmsalas-Vīkas bīskaps Gotfrīds, būdams vēl par šī klosterā abatu, dāvinājis Daugavgrīvas [cisterciešu ordeņa] brāļiem savā diecēzē divus ciemus pēc paša izvēles un piecus arklus zemes muižas dibināšanai.[..] Daugavgrīvā, 1229.gada 26.jūlijā.”¹⁵⁴ Šis dokuments apliecina to, ka jaunais mūku konvents mitinās tur jau 1229.gadā, tādējādi uzrādot to, cik ātri šis konvents ir spējis atjaunoties, jo pilnīgi viss Daugavgrīvas konventa sastāvs iet bojā 1228.gadā, kā arī tiek precizēts jaunā konventa ienākšanas gads klosterī, tādējādi izslēdzot 1230.gadu kā vienu no variantiem. Cisterciešiem izdodas atjaunot klosteri un konventu, tomēr pēc dokumentiem redzams, ka gadu pēc zemgaļu un kuršu iebrukuma klosterā brāļi faktiski cieš badu. Kaut arī Daugavgrīvas klosteri atkal apdzīvo mūki, tomēr viņiem ir aprūtināta sevis apgādāšana ar iztiku ne tikai viņu atrašanās vietas dēļ, bet arī tāpēc, ka 1228.gadā kurši un zemgaļi noposta ne tikai klosterā ēku, bet arī iekoptos dārzus un laukus, kurus ir sarežģīti tik īsā laikā posmā pilnvērtīgi atjaunot.

Sestais Daugavgrīvas abats Teodorihš III ir minēts divos 1234.gada dokumentos, pirmais datējams ar 1234.gada 1.aprīli, kas nosaka Rīgas pilsētas iedzīvotāju zemes lēņus Kurzemē, kas tiek piešķirti legāta Balduīna laikā¹⁵⁵, un 1234.gada 13.septembra dokuments, ka Daugavgrīvas

¹⁵³ Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklusters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 42 S.

¹⁵⁴ Bunge, von F., G. *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*. Reval : in Commission bei Kluge und Ströhm, 1853. III nr. 101.

¹⁵⁵ Bunge, von F., G. *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*. Reval : in Commission bei Kluge und Ströhm, 1853. I 135.

klostera abats piekrīt par robežām starp Rīgas pilsētu un Daugavgrīvas klosteri.¹⁵⁶ Drīz vien, 1236.gadā, pāvests Gregors IX Daugavgrīvas klosteri ņem savā aizsardzībā. Pāvesta izteiktā uzticēšanās redzama vairākkārtējos uzdevumos Daugavgrīvas cisterciešiem, sakarā ar ko cistercieši ir starpnieki starp divām strīdīgām pusēm vai pāvesta pavēļu izpildījums tiks kontrolēts.¹⁵⁷

Nesaskaņas, kas tiek minētas šajā gadījumā, ir strīdi starp Rīgas bīskapu un Zobenbrāļu ordeņi par teritoriju sadali, un šajā strīdā Daugavgrīvas cisterciešu klosterim nereti ir vidutāja loma, kā arī par robežu noteikšanu starp Rīgas pilsētu un Daugavgrīvas klosteri, tomēr būtiskākais ir tas, ka pāvests tiek minēts kā Daugavgrīvas klosterā aizbildnis, norādot uz to, ka tobrīd klosterim nav vadības. Daugavgrīvas klosterim nav abata laikā no 1234.gada līdz 1248.gadam, kad tiek ievēlēts nākamais Daugavgrīvas klosterā abats.

Pēc 1234.gada par Daugavgrīvas klosteri ir diez gan maz ziņu. Pēc Daugavgrīvas klosterā abata Teodoriha III seko abats Johanness (1248-1253)¹⁵⁸, abats Konrāds (1254)¹⁵⁹, abats Vilhelms (1262-1264)¹⁶⁰, abats Teodorihis IV (1270)¹⁶¹, abats Henriks (1277-1282)¹⁶², abats Aleksandrs (1297)¹⁶³ un pēdējais Daugavgrīvas klosterā abats Libertus (1303-1305)¹⁶⁴. Redzams, ka Daugavgrīvas klosterā abati nav gājuši secīgi viens pēc otra, bet gan ir bijuši vairākus gadus ilgi pārtraukumi, kad klosterī nav bijis iecelts abats. Ir diezgan sarežģīti izskaidrojami šādi periodiski pārrāvumi starp dažādu abatu valdīšanas laiku. Iespējams, ka nepietiekamas dokumentācijas dēļ nav zināmie pārējie abati, ja vien tādi ir bijuši, vai arī šo pārtraukumu laikā klosterī ir darbojušies priori, kuru vārdi un darbība nav dokumentēti. Pēc tā, ka cisterciešiem Livonijā darbība vairāk nerit tik sekmīgi, garīdzniecībā vairāk nav tik lielas vēlmes un atsaucības doties uz šo teritoriju, lai uzņemtos abata pienākumus klosterī, kurš ir apdraudēts no vietējo iedzīvotāju puses.

Vēl pirms 1228.gada notikumiem Daugavgrīvas klosterī, kas viņu darbībā kļūst par lūzuma punkta, cistercieši sāk zaudēt savu nozīmi un ietekmi Livonijas kristianizācijā. „1220.gadā pāvests Honorijs III atļauj Livonijas, Sēlijas un Leāles bīskapiem pieņemt savā misijas darbā kā cisterciešus, tā citu ordeņu mūkus.”¹⁶⁵ Honorijs III atšķirībā no viņa priekšgājēja Innocenta III misiju darbam Livonijā neizvēlas vienīgi cisterciešu ordeņi, bet pieļauj arī citu garīgo ordeņa darbību šajā teritorijā. Honorijs III neliek uzsvāru tieši uz cisterciešu spējām un

¹⁵⁶ Turpat, I 138

¹⁵⁷ Turpat, III 147a

¹⁵⁸ Turpat, I 234

¹⁵⁹ Turpat, I 270

¹⁶⁰ Turpat, I 369

¹⁶¹ Turpat, I 420

¹⁶² Turpat, I 450

¹⁶³ Turpat, I 568

¹⁶⁴ Turpat, II 614

¹⁶⁵ Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, I sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1938. Dokuments nr. 95

nepieciešamību misiju darbam, tādējādi parādot, ka citi garīgie mūku ordeņi ir līdzvērtīgi cisterciešu ordenim kristianizācijas izvēšanai.

„1234.gadā izpildot pāvesta legāta Modēnas Vilhelma vēlēšanos, Rīgas bīskaps Nikolajs dāvina dominikāņu ordeņa brāļiem savu mūra pili līdz ar piederīgiem gruntsgabaliem, kas atrodas Vecpilsētā pie Rīdziņas, bet ar nosacījumu, ka apdāvinātie tur apmetas uz dzīvi, lai Livonijā un kaimiņu zemēs sludinātu kristietību.”¹⁶⁶ Iespējams, ka Modēnas Vilhelms izsaka šādu lūgumu tāpēc, ka vēlas iesaistīt Livonijas kristianizācijā spējīgāku ordeņu brāļus, jo redzams, ka cistercieši vairāk nespēj pilnvērtīgi pildīt savu uzdevumus nošķirtības un neveiksmju dēļ. Iemesls, kādēļ dominikāņiem izdodas izkonkurēt cisterciešus un veiksmīgāk darboties misiju darbā, ir šī ordeņa klostera atrašanās vieta. Dominikāņiem tiek piešķirts īpašums pilsētas centrā, kamēr cistercieši dzīvo vairāku kilometru attālumā no Rīgas pilsētas. Tieši cisterciešu klostera nošķirtība no pilsētas izrādās klupšanas akmens, kas ļauj izvirzīties citiem garīgajiem ordeņiem, kuru regula ļauj mitināties jebkādas apdzīvotas teritorijas robežās. Dominikāņi spēj labāk iekļauties un veikt misijas darbu pilsētas dinamiskajā vidē, kas ar laiku izrādās efektīvāks misionēšanas veids. Faktiski cisterciešu lēmums ordeņa dibināšanas brīdī atgriezties pie 5.gadsimta monasticisma tradīcijām liedz iekļauties 13.gadsimta dinamiskajā pilsētu un sabiedrības attīstībā, kā arī izolē savus klosterus no sabiedrības, tādējādi nonākot perifērijā un samazinot savu darbības efektivitāti. „1252. gadā pāvests Innocents IV uzaicina Bohēmijas dominikāņu mūku provinces prioru sludināt krusta karu par labu Vācu ordenim Livonijā un Prūsijā.”¹⁶⁷ Gadsimta vidū pāvests aicina misiju darbam tikai dominikāņus, kas atšķiras no pāvesta aicinājumiem gadsimta sākumā, kad galvenais kristianizācijas spēks šajā teritorijā ir cistercieši. Šajā brīdī cisterciešu ordenis ir jau zaudējis savas autoritatīvās pozīcijas misiju darba veikšanā.

1228.gadā aizliedz dibināt jaunus cisterciešu sieviešu klosterus.¹⁶⁸ Tomēr šī aizlieguma laikā tiek dibināti vairāki sieviešu klosteri Rietumeiropas teritorijā, kā viens sieviešu klosteris 1255.gadā Livonijā. Livonijā cisterciešu mūķeņu klosteris Rīgā tiek nodibināts 1255.gadā. Pāvests Aleksandrs IV ņem šo klosteri savā aizsardzībā, piešķir tam Sv.Benedikta regulu un cisterciešu brāļu institūcijas, kā arī apstiprina klostera tagadējos valdījumus un tos, kuri nākotnē tiks iegūti.[...] klosteris drīkst uzņemt katru brīvu sievieti par pasaulīgu māsu, neviena mūķene bez priores atļaujas nedrīkst atstāt klosteri, [...] ne bīskaps, ne kāds cits drīkst [...] iejaukties

¹⁶⁶ Turpat, dokuments nr. 202

¹⁶⁷ Bunge, von F., G. *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*. Reval : in Commission bei Kluge und Ströhm, 1853. I 233

¹⁶⁸ Dobson, R., B., Lapidge, M., Vauchez, A. *Encyclopedia of Middle Ages*. Routledge, 2000. 311 p.

cisterciešu statūtos paredzētajā pārvaldes kārtībā.[..]¹⁶⁹ Kaut arī 1255.gadā šis lēmums vēl ir spēkā, Livonijā tiek nodibināts cisterciešu mūķeņu klosteris. Šis klosteris ir pirmais sieviešu konvents Livonijas teritorijā. Redzams, ka sieviešu klosterī dzīves normas tiek noteiktas līdzīgi vīriešu klosteriem, jo arī sieviešu klosterī mūķenes nedrīkst patvaļīgi rīkoties bez priores vai abates atļaujas, kā arī sieviešu klosteri nepakļaujas diecēzes bīskapa jurisdikcijai, kurā atrodas šis klosteris. Cisterciešu sieviešu klosteri izvēlas sev neapmierinošu, tomēr praktisku principu: savā ikdienas dzīves ritmā viņas ievēro cisterciešu regulu, bet atbildīgais pastorālais darbinieks var būt no cita klostera.¹⁷⁰ 1220.gadā ģenerālkapituls izlemj, ka nākotnē sieviešu klosteri netiks iekļauti cisterciešu ordenī.¹⁷¹ Lai gan sieviešu klosterī vairāk netiek inkorporēti ordenī pēc 1220.gada, sieviešu konventi tik un tā izmanto cisterciešu regulu pamatā savas dzīves regulācijai klosterī. Cisterciešu ordeņa māsas nepiedalās misionēšanā, jo viņu uzdevumi klosterī ir rūpēties par klostera dārzu un pārtikas sagādāšanu konventam, strādāt skriptorijā, pārrakstot dažādus liturģiskus un teoloģiskus tekstus, kā arī apmācīt un izglītēt novices un dižciltīgās meitenes.

Lai cik tas neliktos paradoksāli, neraugoties uz kopējo cisterciešu ordeņa ietekmes norietu un vīriešu klosteru darbības sašaurināšanos un pārtraukšanu Livonijā, ordeņa sieviešu klosteris izrādījās cisterciešu visveiksmīgākais un ilgtspējīgākais veidojums Austrumbaltijā. Pateicoties bagātīgajiem Livonijas ordeņa un bīskapa lēņu vīru dāvinājumiem un tam, ka šajā klosterī tika audzinātas un arī kalpošanā Dievam mūža mītni rada Livonijas dižciltīgāko dzimtu sieviešu kārtas atvases, klosteris, kas vēlāk bieži tiek saukts par „dziedošo māsu konventu” turpina veiksmīgi darboties visu Livonijas pastāvēšanas laiku, neraugoties uz īpašumu konfiskāciju, pārdzīvo 60 reformācijas gadus un sagaida rekatolizācijas laiku un karaļa Stefana Batorija vizīti Rīgā, kad katoļu baznīca uz laiku daļēji atjauno savas varas pozīcijas Austrumbaltijā. Tomēr cisterciešu sieviešu klosteru nav nekādas ietekmes misionēšanai Austrumbaltijā, jo mūķeņnes nemaz neiesaistās misionēšanā, bet gan veic sociālu darbu sava klostera robežās, neatstājot iespaidu uz vietējiem nekristītajiem iedzīvotājiem.

1274.gadā Daugavgrīvas klosteri iznīcina ugunsgrēks. Īpaši ir runāts par klosteru iznīcināšanu 1297.gada 20.jūlija ugunsgrēkā, divas dienas pirms Svētās Marijas Magdalēnas svētkiem. Šajā ugunsgrēkā nodeg lielākā daļa ēku kompleksa.¹⁷² Daugavgrīvas klosteris viena gadsimtā gaitā ir cietis vairākās nelaimēs, kas atstāj iespaidu uz mūku turpmāko darbību un dzīvi šajā klosterī. Vienreiz izpostīts klosteris un nogalināts viss mūku konvents, divreiz spēcīgs

¹⁶⁹ Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, II sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1940. Dokuments nr. 420.

¹⁷⁰ Gleba, G. *Klöster und Orden im Mittelalter*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002. 79 S.

¹⁷¹ Eberl, I. *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007. 150 S.

¹⁷² Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünaburg bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004. 46 S.

ugunsgrēks samērā nelielā laika posmā spēj ne tikai izjaukt ierasto dzīves kārtību klosterī un liegt pielikt lielus spēkus sekmīgai jaunas dzīves atjaunošanai, bet šādas neveiksmes var atgrūst citus mūkus, lai uzsāktu dzīvi šajā klosterī.

1220.gadā Daugavgrīvas cisterciešu klosterim tiek piešķirti 30 arkli zemes Padizas apkārtnē kā atlīdzību par mūku piedalīšanos kristianizācijā un vietējo iedzīvotāju kristīšanā Igaunijas teritorijā pēc tās iekarošanas. Iespējams, ka pirmā tiek uzbūvēta akmens kapela, un mūku grupa no Daugavgrīvas klostera tiek sūtīti uz Padizu, lai kalpotu kapelā un parūpētos par vietējo iedzīvotāju reliģiskajām lietām.¹⁷³ Padizā tiek izveidots Daugavgrīvas klostera priorāts, tomēr klosteris un ēku komplekss tur netiek uzcelts. Apmēram ap 1230.gadu tiek uzsākta cita cisterciešu klostera būve Falkenavā (*Kärkna*) Tartu (Tērbatas) bīskapijā netālu no Ammes upes grīvas. Pirmā ēka, iespējams, tiek pabeigta 1233.gadā, kad klosterī ierodas pirmā mūku kopiena no mātes klostera Pfortas.¹⁷⁴

Neraugoties uz tiešu pāvesta aizliegumu, kā arī uz 1268. gada līgumu starp Rīgas pilsētu un Daugavgrīvas klosteri, kas aizliedz tiešā vai pastarpinātā veidā pilnīgi vai daļēji atsavināt Daugavgrīvas klosteri vai tam piederīgus īpašumus par labu trešajām personām bez saskaņošanas ar Rīgas pilsētu, 1305.gadā Daugavgrīvas abats Libertus, pakļaujoties ilggadīgam, masīvam Livonijas ordeņa spiedienam, pārdod klosteri un konvents pārceļas uz Padizu, Igaunijā. Šāds lēmums ir saprotams, jo Padizā jau eksistē Daugavgrīvas klostera priorāts no 13.gadsimta divdesmitajiem gadiem. Šāds klostera abata lēmums nav likumīgs, tāpēc, kaut arī mūki jau sen vairs nemīt Daugavgrīvā, tomēr gan pāvesta kūrījas, gan Rīgas pilsētas dokumentos vēl vismaz pusgadsimtu šis īpašums tiek konsekventi dēvēts par Daugavgrīvas klosteri un ir daudzu konfliktu starp Rīgas pilsētu un Livonijas ordeni iemesls un pamats plašai sarakstei starp Rīgas pilsētu, Livonijas ordeni, arhibīskapu un pāvesta kūrīju.

¹⁷³ <http://www.padiseklooster.ee/ajalugueng.html> [aplūkots: 20.05.].

¹⁷⁴ Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. 3/4. 2009. 354 p. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].

Secinājumi

13.gadsimta sākumā cisterciešu ordenis bija nozīmīgs, pāvesta kūrījas un laicīgo valdnieku konsekventi atbalstīts spēks Austrumbaltijas kristianizēšanas procesā. Sākotnēji kristianizēšana no cisterciešu puses notiek neorganizēti, bez ordeņa ģenerālkapitula sankcijas, kas izraisa domstarpības starp ordeņa ģenerālkapitulu, atsevišķiem ordeņa locekļiem un vietējo diecēžu bīskapiem par misiju darba veikšanai piesaistāmo personu rekrutēšanas metodēm. Tomēr darba procesā, tostarp arī ar pāvesta kūrījas starpniecību, puses vienojas un turpmākā cisterciešu darbība Austrumbaltijas misijās notiek, kaut brīžiem ļoti negribīgi, saskaņojot to ar ordeņa ģenerālkapitulu. Taču par cisterciešu aktīvās misiju darbības, ar nozīmīgiem rezultātiem, posmu ir uzskatāms tikai laika periods līdz 1228. gadam, kad klosteris Daugavgrīvā tiek sagrauts un nonāvēti visi mūki.

Tālākā cisterciešu ordeņa pārstāvju darbība Austrumbaltijā tās kristianizēšanas procesos ir vērtējama kā epizodiska, bieži nav pat fiksēta rakstiskajos avotos, kas uzskatāmi parāda cisterciešu nozīmes un lomas samazināšanos misiju darbā un šī ordeņa pārstāvju aizstāšanu ar citu ordeņu pārstāvjiem.

Nozīmīgākās pie cisterciešu ordeņa piederīgās personas, kuru darbība uzskatāma par sevišķi būtisku ieguldījumu Austrumbaltijas kristianizēšanā, ir Daugavgrīvas klostera abati, vēlākie bīskapi, Teodorihis un Bernhards no Lipes. Taču abu šo izcilo personu praktiskā darbība, tās metodes uzskatāmi parāda Austrumbaltijas reģiona kristianizācijas darba specifiku, atšķirību no analogiem procesiem citur Eiropā, kas skaidrojams ar Austrumbaltijas, attiecībā pret pārējo Eiropu, perifēro atrašanās vietu, atpazīstamību un nozīmi sabiedrībai. Sākotnēji, kamēr krusta karu idejas degsme Tuvo Austrumu virzienā nav izsīkusi, iegūt Eiropas laicīgo un garīgo valdnieku atbalstu misiju darba veicēju rekrutēšanai šim reģionam ir sarežģītāk nekā Tuvajiem Austrumiem un Pireneju pussalai, kas Eiropas sabiedrībai ir atpazīstami un zināmi kristianizēšanas mērķi. Ar to un Teodorihā un Bernharda no Lipes personiskajām rakstura īpašībām ir skaidrojama šo Austrumbaltijas kristianizēšanai būtisko personu rīcība, kad tās savu mērķu sasniegšanai pieļauj arī cisterciešu ordeņa iekšējai kārtībai un ģenerālkapitula lēmumiem pretējas darbības.

1205. gadā dibinātais Daugavgrīvas cisterciešu vīriešu klosteris ir pirmais monasticisma elements Austrumbaltijā. Diemžēl, gan ārēju iemeslu, tādu kā konkurence ar citiem ordeņiem, konflikti ar Rīgas pilsētu, Zobenbrāļu un Livonijas ordeņiem, pagānu sirojumi, gan iekšēju iemeslu, tādu kā ordeņa regulas noteikumi par klosteru atrašanos vietu un darbības principiem, cisterciešu vīriešu klosteris Daugavgrīvā strauju 13. gadsimta pārmaiņu Austrumbaltijā kontekstā

izrādās neilgtspējīgs veidojums, kas nespēj piemēroties laika dinamikai, pārmaiņām un izaicinājumiem.

13. gadsimta dinamisko pārmaiņu gaitā un kristianizācijas procesa noslēgumā izrādījās, ka cisterciešu vīriešu klosteri, kā laika garam un vajadzībām neatbilstoši, Livonijas teritorijā nebija ilgtspējīgi. Sieviešu klosteri, kas savā darbībā pamtuzsvaru lika uz karitatīvo darbību pēc terciāro ordeņu parauga, izrādījās piemēroti pārmaiņu garam.

Faktiski, 13. gadsimtā, tā dinamisko pārmaiņu rezultātā Eiropā izveidojas paradoksāla situācija – tieši tie iemesli, ideoloģiskie, reliģiskās dzīves praktizēšanas reformas, to forma un papildījums, kas 11.gadsimta beigās un 12. gadsimtā bija cisterciešu ordeņa uzplaukuma, garīgās autoritātes avots Romas katoļu baznīcā, 13. gadsimtā tā dinamisko pārmaiņu sabiedrībā un baznīcā gaitā, kļūst par cēloni ordeņa autoritātes un ietekmes norietam. Idejas, kas krusta karu sākumposmā aizrauj visu Eiropu un padara cisterciešus par Eiropas monasticisma līderiem 11. gadsimta beigās un 12.gadsimtā, 13. gadsimta pārmaiņu kontekstā izrādās neiederīgas, laika garam un dzīves, tostarp arī klostera dzīves, izaicinājumiem neatbilstošas un pat attīstību bremsējošas. Ja Rietumeiropā, kur sabiedrības un baznīcas stratifikatīvajām formācijām ir senas tradīcijas, tāda paradoksāla izpausme norit pakāpeniski, tad Austrumbaltijā, kur šis 13. gadsimta pārmaiņas ir ļoti straujas, novatoriskas un fundamentālas, attiecīgi arī ir vērojama tikpat strauja cisterciešu lomas un statusa maiņa baznīcā un sabiedrībā.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Izmantoties avoti:

1. Bunge, von F., G. *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*. Reval : in Commission bei Kluge und Ströhm, 1853.
2. Indriķa Livonijas hronika. A. Feldhūna tulkojums, Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993.
3. Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, I sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1938.
4. Švābe, A. *Senās Latvijas vēstures avoti, II sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1940.
5. Angenendt, A. *Geschichte der Religiosität im Mittelalter*. Darmstadt: Primus Verlag, 1997.
6. Ābers, B. *Zur päpstlichen Missionspolitik in Lettland und Estland zur Zeit Innocenz' III*. Bonn : Baltisches Forschungsinstitut, 1958.
7. Баччи, Л., М. *Демографическая история Европы*. Санкт-Петербург: Alexandria, 2010.
8. Бартлетт, Р. *Становление Европы : экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры 950-1350 гг.* Москва : РОССПЭН, 2007. 25 с.
9. Bender, W. Bernhard II zur Lippe un die Mission in Livland. *Aus: Lippe und Livland*, Prieur, J. [hrsg.]. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 2008.
10. Benninghoven, F. *Der Orden Der Schwertbrüder*. Köln: Böhlau Verlag, 1965.
11. Cygler, F. *Das Generalkapitel im hohen Mittelalter: Cisterzienser, Prämonstratenser, Kartäuser und Clunianzer*. Münster: Lit, [2002].
12. Eberl, I. *Die Zisterzienser: Geschichte eines europäischen Ordens*. Ostfildern: Thorbecke, 2007.
13. Fønnesberg-Schmidt, I. *The popes and the Baltic Crusades (1147-1254)*. Boston: Brill, 2007.
14. Fønnesberg-Schmidt, I. Pope Honorius III and Mission and Crusades in the Baltic Region. In: Murray, A. (ed.) *The clash of cultures on the medieval Baltic frontier*. Aldershot: Ashgate, 2009.
15. Gleba, G. *Klöster und Orden im Mittelalter*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002.

16. Gnegel-Waitschies, G. *Bischof Albert von Riga*. Hamburg: August Friedrich Velmede Verlag, 1958.
17. Гуревич, А. *Индивид и социум на средневековом Западе*. Санкт – Петербург: Alrxandria, 2009.
18. Kala, T. Old Livonia (1200-1500) and Christianization. In: Rutiku, S., Staats, R. (Hg.). *Estland, Lettland und westliches Christentum : estnisch-deutsche Beiträge zur baltischen Kirchengeschichte*. Kiel: Friedrich Wittig Verlag, 1998.
19. Knepfelkamp, U., Reddig, W. [Hrsg.] *Klöster und landschaften. Zisterzienser westlich und östlich der Oder*. Frankfurt (Oder), 1999.
20. Lawrence, C., H. *Medieval monasticism: Forms of religious life in Western Europe in the middle ages*. London...[etc.]: Longman, 2001.
21. Ле Гофф, Ж. *Рождение Европы*. Санкт-Петербург, Alexandria, 2007
22. Poelchau, L. *Die Geschichte des Zisterziensklosters Dünamünde bei Riga (1205-1302)*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2004.
23. Schneider, A., Wienand, A., Bickel, W., Coester, E. *Die Cistercienser: Geschichte, Geist, Kunst*. Köln: Wienand Verlag, 1986.
24. Staats, R. Die Bibel ir der Geschichte der Christianisierung Livlands un Estlands. In: Rutiku, S., Staats, R. (Hg.). *Estland, Lettland und westliches Christentum : estnisch-deutsche Beiträge zur baltischen Kirchengeschichte*. Kiel: Friedrich Wittig Verlag, 1998.
25. Tamm, M. Communicating crusade. Livonian mission and the Cistercian network in the thirteenth century. *Ajalooline Ajakiri*, no. ¾, 2009. Pieejams: <http://tallinn.academia.edu/MarekTamm/Papers> [aplūkots 23.03.2011.].
26. Zühlke, R. *Bremen und Riga : zwei mittelalterliche Metropolen im Vergleich : Stadt - Land – Fluß*. Münster : LIT, 2002.

Resursi internetā:

1. Dobson, R., B., Lapidge, M., Vauchez, A. *Encyclopedia of Middle Ages*. Routledge, 2000. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=qtgotOF0MKQC&pg=PR8&lpg=PR8&dq=Dobson,+Richard,+Barrie.+Encyclopedia+of+Middle+Ages&source=bl&ots=zxgUTTIOPy&sig=6fTrfQjKHIXjvmyPuSsEoTQuD98&hl=ru&ei=KNnZTeb2B4zwsagaapYD4Ag&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CDsQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false [aplūkots 02.04.2011.].

2. Wirth-Poelchau, L. Zum Mönch von Heisterbach. *Arbor amoena comis: 25 Jahre Mittellateinisches Seminar in Bonn 1965-1900, Köngsen, E.[hrsg.]*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1990. Pieejams:

http://books.google.ca/books?id=S1M1dfYl_5MC&pg=PA199&dq=Wirth-Poelchau,+Caesarius+von+Heisterbach+%C3%BCber+Livland&hl=en&ei=rd3ZTbiUC8Tn-gbH6e21AQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q=Wirth-Poelchau%2C%20Caesarius%20von%20Heisterbach%20%C3%BCber%20Livland&f=false

[aplūkots 13.04.2011.]

3. Sv.Benedikta regula. Pieejama: <http://www.osb.org/rb/text/toc.html#toc> [aplūkots 02.05.2011.].

4. Carta Caritatis. Pieejams: <http://www.osb.org/cist/charta.html> [aplūkots: 16.04.2011.].

5. http://www.medievalchurch.org.uk/o_b_cistercians.php [aplūkots 17.04.].